

EMILE VERHAEREN

SVÍTÁNÍ

Druhé, opravené vydání

PŘELOŽIL ST. K. NEUMANN

ODEON 1925 PRAHA

AKT I

SCÉNA PRVNÍ

Nešmírná křižovatka, kde napravo končí silnice, vedoucí dolů z Oppidomagna; nalevo cesty stoupají z pláně. Linie stromů provázejí je do nekonečna. Nepřítel přiblížil se k městu a obklíčil je. Kraj hoří. V dáli ohromná světla; jest zvoněno na popláchech.

Skupiny žebráků, stojící na hromadách šterku, dohlížejí k dálkám a navzájem se vyptávají.

Žebráci:

— Podívejte se přec: s tohoto kopce je vidět vesnice hořet.

— Vylezme na stromy, uvidíme líp.

Žebrák, který se již vyšplhal na dub:

— Tuhle, tuhle!

Žebráci (obrácení k městu):

— Oheň kypí a roste směrem k městu.

— Je slyšeti, kterak prachárny letí do povětří.

Sykot kartáče a výbuch.

— Huť u zevního přístavu a nábreží a doky chytají. Petrolejové kolny zapalují se. Ráhna a stěžně ohořelé tvoří kříže na kraji nebes!

Žebráci (obrácení k pláním):

— Dole na pláních celý kraj je rudý. Oheň strahuje statek Hérénienův: vyhazují nábytek do dvora, páté přes deváté. Vyvádějí dobytek ze stáje se zastřenými hlavami. Přenášejí nemocného otce na jeho velikém loži.

— Nájemci jeden po druhém mají smrt v patách.

— Oh, té krásné a náhlé pomsty! Jsou vyhnáni ti, kdož nás vyháněli. V davu naplní silnice. Všecka naše zlořečení zasáhla; všecky naše kletby, všecky modlitby, všecka záští!

— Tam dole stáda k močálům prchají, vzepjatí hřebci provazy drtí a říčí k hrůzám, jež mávají; uniká jeden s ohněm a smrtí v planoucí hřívě, obrací hlavu a hltá plam, jenž hřbet mu užírá divě: podívejte se, kterak blázni tam plameny vidlemi hasí.

— Zvony šílí do větru. Kostely a věže sesouvají se. Člověk by řek', že sám bůh má strach.

— Víte někdo, proč válka vypukla?

— Všickni králové chtějí mít Oppidomagnum. Až na kraji světa baží po něm.

Přibíhají ustrašení lidé a vrhají se nazdarbůh na cesty. Někteří stanou a křičí:

— Nájemci nakládají na své káry nábytek a šatstvo; táhnou k městu; půjdou tudy.

Skupina žebráků:

— To budeme moci vniknouti do Oppidomagna.

— Pojďme s nimi...

Žebrák Benoit:

— Jít za nimi... A čím pak jsi ty vlastně?... Vždyť od té chvíle, co se touláme, ty, já, my všickni klidu nemáme, ti statkáři a chalupníci nás vyháněli do bídy a na silnici, ti byli chléb, a my jen hlad jak cep, že plameny, jež požirají teď stodoly jim, podobají se našim zubům hltavým a našim nehtům horečným a zlým! Od chvíle té, co chodím po žebrotě, jdu, zastavím se, odcházím vždy znova, vrhaje na prah zlověstná jim slova, mé ruce mory jejich rozšiřovaly, mé ruce jejich mrtvé vyhrabávaly, by okrádaly je, mé ruce stařecké jich dcery prznily, jim roubík dávající; již nelze věru nenávidět více plemeno člověcké, a nebude to věru zhoľa nic, padnou-li pod ranami klacků, sukovic.

Stařec:

— Co s tím, utlučete-li je. Už nám neuškodí; jsou ubožejší než my sami.

Žebrák Benoit:

— Mlč, tys už příliš starý, abys ještě byl člověk. Nové tlupy vrhají se na cestu k Oppidomagnu. Přichází zástup dělníků. Jeden obrací se k žebrákům.

Dělník:

— Šel už tudy Hérénien?

Žebrák (k dělníkovi):

— Tam ten pasák ho zná. Zeptejte se ho.

Dělník *Žebrák* (k pastevci):

— Šel už tudy Héréniem?

Pastevec (v hadrech):

— Čekám naň. Běžel opatřit svého otce. Chci ho zase spatřit. Uzdravil jsem ho jednou, když byl ještě dítě.

Dělník:

— Musí přijít. Počkáme oba na něho.

Pastevec:

— Kterak mohl opustit město? Ani vlastní nepřítel by ho neopustil.

Dělník:

— Héréniem činí, co chce. Jeho otec ve vesnici umíral a volal ho k sobě.

Pastevec:

— Myslíte, že pokoří Oppidomagnum?

Dělník:

— Což není lidu pán?
Toť úžasný a svatý kdosi,
by v stínu této chvilky žil
pro budoucno, jež v skutečích noší;
nad něj líp nikdo nezměnil,
mnoho-li třeba vášně, opatrnosti,
než nová doba přeční staré trosky.

nám jeho knihy ozařují mozky,
v nich poznáváme s očividností,
kudy jde cesta v lepší řád
a jak se v také chvíli člověk může bohem stát.

Pastevec:

— Jste z těch, kteří jej brání v městě, jej milující.

Dělník:

— Je na sta nás a na tisíce,
kdož zbožňujeme jej — a chceme jíti s ním
až k cílům jeho posledním!

Dělník odchází na cestu, aby si počkal na Héréniema. Další uprchlíci — pak skupina venkovanů vlekcoucích za sebou radvance a ruční vozíky. Koně s dvojnásobnými břemeny vyšplhali se nahoru.

Otec Ghislain:

— Naše zvířata nemohou již. Nechme je oddechnout. Hej! vy tam dole, žebraři, šel již tudy ten padouch Héréniem?

Žebrák Benoit:

— Mlč, otče Ghislaine!

Otec Ghislain:

— Mlčet! mlčet! ... proč...? Pro koho?...
Héréniem zná vás přece!...

Žebrák Benoit:

— My jsme tu moci, otče Ghislaine, a my tě můžeme srazit, dříve než budeš moci volat o pomoc.

Házel-lis nám po léta a po léta ke svým dveřím
odpadky ze svého prasete a šlichtu z kuchyně, což
jsme ti my zase po léta a po léta nedávali své pro-
sbý a svá pozdravení? Jsme vyrovnáni za minu-
lost, a přítomnost patří nám.

Kráčí k otci Ghislainovi a vyhrožuje mu.

Venkovan (přibíhaje):

— Otče Ghislaine, otče Ghislaine, z tvého statku
na Zvonících polích rozšířil se oheň po celé Vlčí
pláni!

— Podle cest stromy chytají,
jedlina celá praská, řve a skučí,
a plameny se vzpínají
až mračnům do náručí
a plameny hltají nebesa!

Otec Ghislain:

— Nu, dobrá, co chceš, abych tomu řekl?
Ať les i pláň se tedy boří,
ať větry, vzduch i nebe hoří,
ať země praskne třeba jako oblázek.

Změniv ton:

Leč žebrák ten děl, že mě zabije...

K žebráku Benoitovi:

Tak si jen pospěš, mordie!
Tu jsou mé ruce, tu jsou má ramena,
ničemnou práci dávno znectěná,
tu je má lebka zatvrzelá,
tu jsou má záda, tu troska prokletá,
kterou již vléku
po léta, po léta!
Co ještě lidský cár ten, řekněte, tu dělá?...

Okopu pole, sežehne je mráz,
pěstují louky, čert je vezme zas,
groš po groši co otec na hromadu dával
a jako lakomec to skrýval, zahrabával,
já ztratil, snědl jsem...

Já syny zapřísahal, vycucali,
na život ničemný a neplodný se dali,
zapadli v městě hlubokém.

Jsou mrtvy vsi a osady,
Oppidomagnum vzrůst jim zarazilo,
Oppidomagnum krev jim vysušilo,
a nyní

hle, na brázdy a ohrady
se snesly všechny nemoci
vody a půdy, vzduchu a slunce!

Venkovan:

— Vaše smutky jsou také našemi smutky. Jsme
všichni stejně ubozí...

Otec Ghislain:

— Když dítě byl jsem, slavili jsme setí,
lidem i skotu země chtěla vyhověti,
len vysoký byl jako štěstí kvetoucí.
Leč dnes! jde z půdy hrůza hrůzoucí.
Cos podzemního, posvátného
muselo býti zprzněno —
vše patří pod moc uhli zlého,
jež dříve bylo zavřeno.
Koleje uzlovité se vinou
po pláních, signály zlaté kde vyráží;
vlak trhá ohrady a dvorce proráží,
nebesa živá v tlamě dýmů hynou.
Panenská tráva, žeň a květena
sírou a jedy je krmena.

Tot den,
kdy jako vítěz strašlivý je ctěn
oheň a kov a plyn;
zdá se, že peklo vstává ze hlubin!
Žebráci ustupují, nevyhrožujíce již.

Žebřák:

— Ubožák!

Otec Ghislain:

— Ubožák! Eh, nikoli!
Přitahuje k sobě venkovana a ukazuje na hofčí ohradu.
— Myslíte jistě, že nepřítel zapálil mi mou ohradu. Neklamte se. (Ukazuje na své ruce.) To jsou tyto dvě ruce tady.

— A můj les u Bažiny Bludiček? To jsou také ony. A moje špýchary a moje stohy? To jsou stále ony. Ne, ne, otec Ghislain není ubožák. Je tím — snad jediným — jenž jasně vidí. Nikdo již nemá úcty před svým polem, každý ztrácí trpělivost před bezpečnou zdlouhavostí věcí; zárodky jsou ubíjeny, přehřívány; upravuje se, mudruje se, kombinuje. Země už není ženou, toť děvka!

— A teď, hle, nepřítel ji ruší:
kde městem byla zraněna,
smolnice války ohněm ji kruší;
kde učeností byla skoro snědena,
bomba ji zapaluje.
Ó běda, běda, toť smrt její duje.
Netřeba deště ani rosy,
netřeba sněhu na čele hor,
netřeba slunce ni lahodných časů,
nejlíp, když rázem půjde vše k řasu,
a na celý kraj mor.

Venkovan:

— Otec Ghislain jistě nemá již zdravý rozum.

Jiný:

— Toť zločin, rouhati se zemi.

Jiný:

— Nikdo neví již, co se má věřit.

Objevuje se vesnický prorok; popěvuje si a napodobí svými pohyby let krkavců při požáru.

Prorok:

— Prchají stromy, hnuly se míle,
bouře svět zlatem protkala,
jih, sever pokřívávala,
Je Rudých Havranů chvíle.

Roztáhli křídla, stavení
vzteklými pařáty boří
a poletují zjezení
po obzorech, kde hoří.

Tak mnozí a tak strašliví
sem z hlubokých stepí se hrouží,
řekl bys: poslové ohňoví
kol světa celého krouží.

Zděšení v patách má jejich let
tíše a přetajemně,
jih zobák rve a pustoší svět,
jej rozdírání a sežírání,
v něm hrabe až k srdci země.

Setby tu hynou, sotva je zasili,
i stohy, — a plameny poletující
a dolů na západ prchající
v kouři a dýmu se zjevily
krvavých kobyl tryskem.

Předpověděný tu den a ston.
Hoj, zvony, zvoňte, zvoňte skon,
zvoňte smrt půdy, plodných polí,
předpověděný tu den a ston,
hoj, zvony, hoj, zvony, zvoňte skon,
na pohřeb světa zvoňte do vůkolí!

Otec Ghislain:

— Eh, dobrá! ten má pravdu, ten prorok, ten blázen, ten, jemuž se posmívali, jemuž jsem sám se posmíval a jehož nikdy jsem nepochopil. Ach! opravdu, nyní strašlivě svítá.

Ukazuje na obzor.

— Toť však, co dávno již prorokoval. A my tam byli s dávnou svou nadějí, se starými ilusemi a vrhali jsme ubohý malý klacek svého zdravého rozumu pod strašlivá kola osudu.

Zástup mladých vesničanů, čeledínů, dělníků, děvčat z chléva, žebraček přináší na nosítkách Petra Héréniena. Kněz je doprovází. Umírající dává znamení, že příliš trpí a že mají zastaviti.

Jakub Héréniien:

— Sem, přátelé. Složte ho zvolna.

Pomáhá nosičům. Pak, jakoby mluvil k sobě:

— Ubohý stařec! ubohý stařec! nemoci umřítí ve vlastním loži jako jeho otec! Oh, ty války, ty války, je třeba nesmiřitelným záštím jich nenáviděti.

Petr Héréniien:

— Héréniene, Héréniene!

Jakub Héréniien:

— Tady jsem, otče, docela blízko u tebe, docela blízko u tvých očí a u tvých rukou: docela blízko u tebe, jako kdysi za mladých let, tak blízko, že slyším tvé srdce flouci. Vidíš mne? slyšíš mne? cítíš, že jsem ten, jenž tě stále má rád?

Petr Héréniien (vzdychaje):

— Tentokrát je konec. Nedopravíš mne již až k sobě do Oppidomagna. Jsem rád, že mám pláně kolem sebe. Učiň mi jednu radost, nebraň starému faráři ke mně.

Jakub Héréniien:

— Ve všech svých přáních, otče, ve všech touhách budeš vyslyšen. Mám se vzdáliti?

Petr Héréniien:

— Máme býti sami, chceme-li se zpovídat.
Héréniien odchází. Kněz přistupuje. Otec Ghislain oslovuje plaše tribuna. Mluví s ním po dobu zpovědi:

Otec Ghislain:

— Vidím, pane Héréniene, že jste zůstal hodným. Myslil jsem, že jste jiný. Vládnete Oppidomagnem a v našich dvorcích mluvilo se o vás... Moji synové se vás zastávali... Měli snad pravdu... Teď však, kdy celý kraj je mrtev, řekněte mi, odkud přijde nám život? Kde najítí kout, aby-

chom zasili zrní a pěstovali obilí? Kde najít jitra půdy, jehož nezničily dýmy, přivaly, jedy a válka? ... řekněte ... řekněte ...?

Hérénien neodpovídá. Veškerá jeho pozornost je upřena k jeho otci. Sotva rameny pokrčí, když otec Ghislain domluví.

Pastevec (zvolna se přibliživ k Hérénienovi):

— Jakube, poznáváš mne?

Jakub Hérénien:

Jakže! ty žiješ ještě, starý pasteveče?

Hluboce pohnut ho objímá.

Pastevec:

— Odešel jsem daleko, tam dolů, na několik let; viděl jsem nové a zázračné země. Člověk bloudí takhle den ze dne, s pláně na pláň, a vrátí se, aby viděl umírat!

Otec Hérénienův:

— Prosím všechny, jimž jsem ublížil, aby mi odpustili.

Farář:

— Buď klíden již. Byls křesťan a budeš spasen.

Kněz dává mu rozhřešení.

Jakub Hérénien:

Vede pastevece k umírajícímu.

— Otče, toť pastevec, ten ze Zvonících polí, nejstarší z tvých služebníků a přátel.

Petr Hérénien:

Pozoruje dlouho pastevece a náhle, poznav ho, chopí ho za ruku a přitáhne k sobě. Dostí pevným hlasem:

— Až budu mrtev, pasteveče, zničíš všecko staré zrní. Je plné zlého prachu, je rozežrané, je plesnivé. S ním již neoslaví půda svého zasnoubení ... A ty, jenžs byl všude, znova zaseješ na mém poli, na mém statku nové zrní, zrní celé živé, celé čerstvé, celé krásné, jak jsi je viděl a dobrým poznal tam dole, v panenských krajinách země.

Odpočívá. Pastevec sklání se a kleká. Žebráci a nosiči činí totéž.

— A nyní mne obraťte k slunci.

Poslechnou ho: na západě však, kde se slunce v tom okamžiku sklání, požáry vesnic ozařují krajinu. Teplo sálá až k umírajícímu.

Venkovan (ukazuje na Petra Héréniena):

— Odlesky požárů sunou se po jeho obličejí.

Jiný:

— To k ohni se obrací.

Jiný (k těm, kteří stojí u Petra Héréniena):

— Dejte pozor ... dejte pozor ... není třeba, aby viděl plameny.

Jiný:

— Obráťte ho na pravo.

Jiný:

— Takhle ... takhle ... na pravo ... na pravo. Stařec však drží se nosítek a vztýčen obrací tvář k západu a k požárům.

Jiný:

— Ubožák! ... kdyby věděl!

Petr Hérénien (hlasem skorem šťastným):

— Jakube Hérénienne, pojd' ke mně docela blízko. Af umírám dotýkaje se svými prsty ... (hladí ho) a hledě tam dolů svýma očima ... toho, jež jsem měl na světě nejraději. Byl jsem jako posedlý tebou. Nikdy jsem tě nezapřel, žehnal jsem skoro námahám a strastem, jež jsi mi působil; pak, v téže době, kdy jsem tebe miloval, zbožňoval jsem zemi. Žil jsem se sluncem jako s Bohem ... To byl Pán viditelný ... Domníval bych se, že jsem trestán, kdybych zemřel v noci, v jeho nepřítomnosti. Na štěstí je přede mnou, a vzpinám k němu své ruce. (Vztýčuje se směrem k požáru.) Nevidím ho již, ale cítím stále jeho dobré a vítězné světlo ...

Jakub Hérénien (šeptá):

— Otče! otče! ...

Neví, má-li otce vyvést z bludu nebo viděti v těchto slovech náhlou předpověď.

Petr Hérénien:

— ... tuším ho, miluji ho, chápu ho; z něho rodí se právě v této chvíli jediná ještě možná jara! Klesá zpět a umírá: Jakub Hérénien objímá svého otce, tiskne své rty na jeho ústa, jakoby chtěl zachytiti první pravdu, která z nich kdy vyšla.

Jakub Hérénien:

— Ví, co řekl? ... »Jediná ještě možná jara!«

Hérénien probouzí se zvolna ze svého snu a nabývá rozvahy. Žebráci, věnkované a dělníci ho obklopují. Pasterec drží ho

za ruce a tiskne je. Nosiči pozvedají tělo a mají se k odchodu. V té chvíli zástup žen a dítek přicházející z města vystupuje po cestách vzhůru na křižovatku. Je veden starci.

Starzec (zastavující se a ukazující na Petra Héréniena):

— Mrtvý! Toť Hérénien, jenž jde za nosítky.

Jiný:

— A ten dav?

Jiný:

— Toť celý kraj, proudící k Oppidomagnu.

Jiný:

— Domnívají se, že budou přijati?

Volá:

— Hérénienne! Hérénienne!

Hérénien:

— Kdo mne to volá?

Starzec:

— Oppidomagnum uzavírá se do svých zdí, ne-
připustí, aby mu pláň odkázala své tuláky a svoje
mrtvé!

Hérénien:

— Vracím se domů, ztratil jsem otce, chci ho
sám pohřbíti a zachrániti před loupeží a zneuctě-
ním.

Starzec:

— Zaženou vás kulkami. Vyhánějí všechny, kdož
nepomáhají při obraně.

Jiný stařec:

— Vyhazují mosty. Vojsko pokrývá valy

Jiný:

— Město nerozeznává již těch, které odmítá.
Nikdo vás nepozná.

Jiný:

— Toť šílenství, tam jíti.

Jiný:

— Toť vydávati se v šanc smrti.

Jiný (prosebně):

— Zůstaňte mezi námi, s námi. Zachráníte nás.

Hérénién:

— Ujišťuji vás, že vejdu do Oppidomagna. Pochybujete-li o tom, nechoďte za mnou.

Stařec:

— Nemůžeme již.

Venkovan:

— Lépe zemřítí doma.

Zebráci, starci a několik venkovanů zůstanou na místě. Dav z měst i plání provází Héréniéna. Smuteční průvod zvolna mizí.

Stařec:

— Hérénién jest jediný člověk ještě pevný a odhodlaný v těchto hodinách vznášející se zkázy. Snad tam dole najde dobré přijetí...

Jiný:

— Ti však, kdož jdou s ním, budou pobiti všichni.

Jiný (obraceje se k pláni):

— Hleďte tam dolů: nepřítel staví živly do války. Sráží je, rozvinuje, ovládá, vrhá.

Jiný:

— A až pláně zemrou, budou ničena města.

Městský stařec (starší ostatních):

— Ó, města, města,
s tím křikem svým a rykem divým,
s tím shonem zběsilým a urážlivým
pro bratrský a prostý řád;
ó, města, jež se s nebem chtějí rvát
a strašlivě jsou vyzdobena, plna pýchy,
a obchod mají se starými hřichy,
a na krámech
jim zlaté hrozny visí
chorobných chťičů všech,
jak věnce prsů kdysi
na těle bájných Dian.
Ó, města,
kde smysl pro mládí byl porušen
a smysl pro hrdinství udušen
a smyslu pro spravedlnost co zbytečnému
zatarasena cesta!

Ó, města, města,
tam dole ležící kupami hanebnými
jak ženek hromady, jež sladké nebo divé
krev vyssály by všemu, co je živé,
ústý a chapadly svými!

Venkovan (k starcům):

— Nebýti vás všech, měšťáků, naše úrody by vzkvétaly, naše stodoly oplývaly by obilím! Nebýti vás, byli bychom zůstali silni, zdraví a klidni, nebýti vás, nebyly by naše dcery prostituovány, ani naši syni vojáky. Poskvrnili jste nás svými myšlenkami a svými neřestmi, a také vy jste to, kteří rozpoutáváte válku.

Jeden měšťák (k venkovanům):

— Sebe samých se chopte. Proč přišli jste k nám tak četní a tak lační? S polí jste přiběhli krást a kramařit s myslí tak tvrdošíjnou, s duší tak omezenou, hltavou a násilnou, že sotva lišili jste se od lupičů. Zlobu a lakomství své postavili jste za všechny pupty. Naplnili jste zvolna všechny kanceláře země. Vrže-li toto století ohromným hlukem čmu-chajících a otrockých per, toť proto, že miliony vašich rukou byly ochotny opisovati až do smrti.

Jeden vesničan:

— Potřebovali jste nás. Či nenaplnňovali jste naše pláně svým voláním?

Jeden měšťák:

— Jste těsto, které prostřednost hněte, jste pluky, které nicotnost čísluje. Jste příčinou pomalého opotřebování, nehybnosti a nemotornosti. Nebýti vás, město bylo by ještě nervní, lehké, silné, nebýti vás, mohly by se opět zroditi údiv, živost a odvaha. Nebýti vás, nebyl by spánek ochromil život, aniž smrt pokrvácela prostor.

Stařec:

— Eh! řekněte tedy, zda myslíte, že nepřítel čeká nyní se založenýma rukama, až skončíte své hádky? Hyne-li naše město, bude ho jistě možno pochovati v rubáši, utkaném ze všech zbytečných slov, ze všech bezúčelných sporů, ze všech žvástů a výmluvností, házených naň po staletí. Mluvkové jsou jediní vinníci.

Jiný:

— Vše se spiklo proti Oppidomagnu. Tisíc příčin je ničí jako tisíc ponrav proniká mrtvolu. Na štěstí jsou ještě stále Kristové tam dole na obzorech.

Jiný:

— Od včerejška nejvážnější vzbouření děsí město. Lid uchýlil se na hřbitov, ležící nad starými okresy. Hrobky jsou mu záštitou. Stávkuje. Vládní vojsko ho obkličuje a osamocuje.

Venkovan:

— Oppidomagnum bylo by tedy zároveň obléhané i obléhajcí.

Stařec:

— Jako tehdy v Římě dav tvoří Aventin.

Jiný:

— Oh, jaká hanba, k otrockému lidu náležet, jenž smutečným a hlučným šilenstvím tu děsí, ohlušuje celý svět. V hodinách těchto, jimiž blesk se vine, než by se odhodlal;

by sílu všech svou silou zval,
hle, rozpadá se, rozptyluje, hyne.
Ó, rcete, což již není jedné věci zřejmé,
což není zásady již jednostejné,
ni pěsti, jejíž odhodlání zřídíš,
že spráská těchto vůlí stádo chvějné?
Ó, rcete, což tu muže není již?

Vesnický prorok, jenž neustále obcházel křižovatku, věští:

Prorok:

— Nastaly doby, jež nastati měly,
kdy město, zrcadlo zázračné,
v něž, by se oslnily, pohlížely
celého světa zraky,
svou slávu rozhazuje v dálky soumravné.

Oppidomagnum,
sloupové město mostů, nábřeží, schodů,
hle, k tobě obzory
jsou na pochodu!

Oppidomagnum,
věžaté město pomníků a zvoníc,
hle, smutek pohřbu ohnivého
krvácí v moři zdiva tvého!

Oppidomagnum! Hle, přišel den,
kdy všecko rozpadá se a vše boří,
ač nevztýčí-li se někdo zas
a v ráz
cos ohromného nevytvoří!

Stařec:

— Oh, ať kýmkoli by byl, jak byl by uvítán a
kterak všickni, my první, sklonili bychom se před
ním!

Prorok:

— Tak velký byl by spasitel,
jenž přijíti by měl,
že příliš vyrůst bylo by vám as,
abyste poznali a chápali jej včas.

Stařec:

— Ten se ještě nenarodil,

Jiný:

— Nikdo ho netuší.

Jiný:

— Nikdo ho nepředpovídá.

Jiný:

— A Jakub Hérékien?

Jiný:

— Jakub Hérékien? ... Toť blázen.

SCÉNA DRUHÁ

Při zdvižení opony uzavírá kordon jízdního vojska bránu Oppidomagna. Vojáci pracují, aby vyhodili mosty na řece. Na svazích a na hradbách mají hlídky službu. Generál přehlíží obzor s dalekohledem v ruce. Bdí nad tím, co se děje, zatím co jízdní posel kvapí s rozkazem k důstojníkovi, jenž velí jízdě.

Důstojník (čte):

— Je dán rozkaz, že nesmí býti nikdo vpuštěn do Oppidomagna, kromě tribuna Jakuba Héréniena. Záleží na tom, aby pochopil, jaká se mu činí milost. Na oko má mu býti přístup odpírán.

(Podepsána.) Vláda Oppidomagna.

Hérékien vystupuje po hlavní silnici a s ním množství otrhanců, žen, dělnků, nájemců a starců. Sezná, že se těžko dostane do města, přikročí sám k důstojníkovi.

Hérékien:

— Jsem z těch, kdož jsou slyšáni. Oppidomagnum je město, kde jsem vyrostl, trpěl, bojoval za své myšlenky, které jsou ty nejkrásnější, jež člověk může pojmáti. Miloval jsem Oppidomagnum, když se zdálo nepřemožitelné. Dnes chci své místo mezi těmi, kdož proň umírají. A chci je pro všechny, kdož jsou tamo, pro všechny, jež jsem cestou potkal. Sám na ně jsem volal, aby šli se mnou. Obrátil jsem k odvaze proud, jenž hnal se k zbabělostem.

Důstojník:

— Víím, kdo jste, nemohu však změnit obdržených rozkazů.

Hérékien:

— Jaké jsou to rozkazy?

Důstojník:

— Neotvíráte této barriéry.

Ukazuje na městskou bránu.

Hérékien:

— Tak tedy Oppidomagnum v té chvíli, kdy se celý chlum smutku a hrůz na jeho pýchu řítí, bídnými slovy několika, jimiž rozkaz je, své brány zatarasuje, svůj prah těm, kteří horlivostí mocnou svítí a nesou mu své krve vznět i srdce nach. Já, který dříve večer na molech jsem vídal, kterak moře duje a po něm rozhazuje strašlivý svět a volný jeho dech, já, jenž je rád mám vznešené i plné vin láskou tak podivnou a odevzdanou, že ztřeštěný jak milenec jsem jeho syn, já odejít mám zvěří štanou!

— Rozkaz! Takové rozkazy ničí však právě lid! Což se uvažuje o počtu obhájců, když smutek je nekonečný? Což se pro smrt odlučují ti, jež spojuje stejné nebezpečí? Žádám, abyste ustoupil přede všemi.

Důstojník:

— Nemohu.

Hérékien přikročí k mrtvole svého otce a odkryje mu tvář i část těla.

Hérénien:

— Muž tento po dvacet let vojančil,
až na kraj světa za vašimi náčelníky došel,
pod póly, na poušti i na moři se bil,
Evropu celou po třikrátě prošel,
když bouře běsnila,
prapory, orly zlatými a světly šílila!
A tomu do Oppidomagna přístup odmítáte?

Důstojník:

— Všem, které s sebou máte.

Hérénien:

— Tedy vězte, že se obracím k vaší lidské cti
jménem toho nejjasnějšího, nejprostšího a nejurči-
tějšího zákona. V několika dnech tato pláň bude
troskou, šnilinou a krví. Řeknete-li jediné slovo,
bude nám zachován život, na nějž všichni máme
právo. Vy, který nosíte zbraň, vy první máte nám
poskytnouti pomoci, kterou lidé lidem dlužni jsou.
Tato povinnost zahlazuje všechny ostatní. Byla již
na světě, když ještě neznámo bylo jméno vojska
a jméno rozkazu.

Důstojník:

— Rozejděte se, rozejděte se!

Hérénien:

Pozoruje zástup, jenž nesmírný jde s ním, sčítá pohledem
vojáky a kráčí nejprve k mrtvému otci.

— Žádám odpuštění tohoto mrtvého, že krví po-
třísněn bude jeho pohřeb.

V tom okamžiku generál, jenž s náspu pozoroval scénu,
přibíhá k důstojníkovi.

Hérénien (obraceje se k davu):

— Vyčerpал jsem všechny prostředky, nezbyvá
než jeden. Všichni ho uhodněte... Nás je tisíc a
těch tam několik (ukazuje na vojáky). Někteří z nich
mají otce a děti mezi námi. Ti jsou naši, nebu-
dou nám bránit... Ženy ať se vrhnou napřed:
nevystřelí.

Jde ku předu sám, zatím co dav se hromadí. K vojákům:

— Ten, kdo vám velí, zločin nařizuje. Vypo-
vězte poslušnost. Máte k tomu právo...

Generál však dostihl již důstojníka a káře ho. Je slyšeti slova
»nešikovnost«, »bláznovství«. Generál máří rychle k Héré-
nienovi a pozdravuje ho.

Generál:

— Jakube Hérénien, vejděte do Oppidomagna.
Vláda vás přijímá.

Hérénien:

— Konečně! Věděl jsem dobře, že jste mne po-
třebovali, že k vašemu prospěchu vniknu mezi vás.

Ukazuje na dav:

— A všichni půjdou se mnou: starci, děti, ženy,
vrátí se domů a všichni budou užiteční. A ty, můj
otče, najdeš klidu v hrobě, kde spí již mé dvě
dítka.

Generál nic nenamítá.

Řady se rozestupují. Jakub Hérénien a několik dělníků vni-
ká do města, sotvaže však vešli, uzavírají se náhle na povel
důstojníkův řady. Tělo Petra Héréniena, nosiči, starci, ven-
kovaní, ženy i děti jsou odraženi. Další vojsko přibíhá na

pomoc. Jakub Hérénién je překvapen. Chce se vrátiti zpátky.
Je slyšeti, kterak volá: »Zbabělost, zrada, ničemnost...«

Hřmot tlumí však jeho hlas. Násilně tlačí ho do města
a řvoucí dav je docela zahnán zpět na pláň.

AKT II

SCÉNA PRVNÍ

Héréniénův příbytek. Na pravo dveře. Všední nábytek. Zelezná kamna. Předměty leží bez ladu a skladu. Na stole: kusy oděvu ve správce a dětské hračky. Haldy knih nakupené na židlích. Klára, žena Héréniénova, rozsvítila právě lampu. Čeká. Náhle z ulice stoupá jásavý hluk. Hérénién přichází. Objímá dlouze svou ženu.

Hérénién:

— Pochovali jsme otce po levici malých, pod tiseň, který strní nad naším pohřebním koutem. Bude tu odpočívati jako ve vesnici; jeho tělo smísí se s elementárním životem trav a rostlín, které tolik miloval.

Klára:

— Špehovali tě.

Při této scéně zaměňuje Hérénién svůj tmavý oděv za šat domácí. Dojem intimnosti.

Hérénién:

— Nevím. Bylo nás nemnoho. Vraceje se, setkal jsem se s davem; kamelotí vykřikovali novinky z Aventina. O časopisy byl zápas. Několik lidí neslo pochodně a zpívalo. Podél tříd a bulvárů viděl jsem domy roztrhané a provrtané pumami.

Trosky zahražovaly chodníky. Ani jediná lucerna nesvítla. Na Křížovatce národů nějaký skalník vykřikl mé jméno; to bylo vše. Když mně dovolili přinést otce do Oppidomagna — bůh ví, po jakých krocích! — slíbil jsem, že bude pohřben bez jakéhokoli sběhu lidu. Dostál jsem v slovu.

Spatří na psacím stole svazek bankovek.

— Co je to?

Klára:

— Posílají ti nedoplatky

Vyjme z kapsy lístek.

— Hleď, tvá poslední kniha rozšířila se všude.

Hérénién (nahližeje do psaní):

— Je třeba, aby mne četli a hovořili o mně ve světě; a aby žíznilo a lačnělo po mé spravedlnosti!

Odloží dopis na stůl a otevře okno...

Přistoupiv ke Kláře:

— Myslíl jsem na nás při tom prostém a intimním pohřbu. Byl bych tě rád měl při sobě, když rakev padala do země! Mé srdce bylo tak zmučeno, tak plno zadržené něžnosti, tak zazděné ve mně! Proč jsem neměl tvé ruce ve svých, abych byl vtiskl do nich polovinu svého smutku!

Běře ji za ruku.

— Tys opravdu má sladká a má statečná! Znáš mne, rozumíš mi, jen před tebou odvážím se býti bez výčitek tím, jímž opravdu jsem: ubohou lidskou bytostí, zřídka klidnou, prudkou v pýše i něze, tím neskromnější, čím více miluje... Kde je děcko?

Klára (ukazuje na dveře vpravo):

— V našem pokoji. Spí.

Hérénién:

— Kolikrát přivedl jsem svého otce k zoufalství! Výbuchy mé vůle byly tak šílené, že mne tloukl a že jsem pod ranami křičel, plakal a přece jen řval to, co jsem chtěl. Řekni, že bych dnes zardousil svého syna, kdyby mne nápodobil.

Granát vybuchne nedaleko domu. Hérénién a Klára vrhnou se k oknu. Dav vítá Héréniéna.

— Opravdu, toť pravá doba k lásce. Nic nesbližuje více než tato dramata a tyto poplachy. Zdá se mi, jako bychom byli v prvních měsících své něhy. Shledávám tě stále hezčí, přináším ti svou lásku tak upřímnou, tak úplnou jako nikdy.

Klára:

— Miluji tě a sloužím ti z celé své duše.

Hérénién:

— Ten pohřeb, při němž odešlo cosi, nevím co, mého — jedna část mého života, mé dětství — odvrátil mne od mé palčivé existence věnované všem, vzaté za všechny, rozšířené tam dolů, daleko od tebe, daleko od nás, Oppidomagnem. Zdálo se mi, že jsem ve vesnici, v spustošeném kraji halucinovovaných plání a že bloudím večer suchopáry nebo jezdím na rozpustilých hřibatech po otcových polích. Vzpomínal jsem pasáků, sluhů a služek. Připomínal jsem si cesty do školy, cesty do kostela i dokonce přesný zvuk farního zvonu. Byl jsem tak

smuten a tak šťasten; hořel jsem touhou spatřit vás opět, tebe i dítě.

Objímá Kláru rukama.

— A nyní ukaž mi své oči, své bledé a sladké oči, které mne milují nade všechny a jsou mi nejkrásnějšími světly světa.

S obličejem skloněným ke Kláře:

— Jsou věrné, něžné a mírné, a já jsem nicem, že rozpláču je někdy.

Klára:

— Tvá slova letí dál než tvá myšlenka, když činí bolest.

Hérénien:

— Oh, nejsem z těch, kdož milují poslušně. Ty však mne i tak miluješ, ač znáš můj strašlivý život, můj pravý život, jenž jest smyslem mého bytí na zemi.

Klára (s lehkou výčitkou):

— Tak často mně o tom mluvíš!

Hérénien (s autoritou):

— A chci o tom s tebou ještě mluvit, chci tě tím unavit brutálně, neboť jest mou vášní žít s tebou v průhledné upřímnosti. Nebyla bys už mou ženou, kdybych něco před tebou skrýval. Chci tě raději viděti plakat, než lháti.

Klára:

— Méně bych tě zbožňovala, kdybys byl jiný.

Hérénien:

— A pak, víš dobře, že přeháním, že, když ti vykazují tak těsné místo ve svém životě, ve skutečnosti se klamu a tebe šálím.

Klára:

— Budiž, buď vším, čím chceš, buď učitelem, buď despotou, co na tom! mám tě a dítě naše s celou svou láskou.

Hérénien:

— Ach, má tys věru žena! . . .
Když tehdy večer v červnu, všš,
mně dala's duši, dávno tomu již,
já řekl si, že moje rty
nepolíbily nikdy
ni jiných rtů,
ni jiných prsů.
Tys byla mlh a jezer květ,
jež doma s divokého trsu
mých rukou urval prudký vznět
a do Oppidomagna přesadil;
a půda, vody, celý kraj to byl,
jež vždy jsem zřel a zbožňoval v tvé nahé
zřítelnici.

Ó, vid', tak přikrčení, semknuti a sliti
v té lásce osvobozující,
zbožňovat, odpouštět si, povznášet se chceme,
zatím co dnové žraví chtějí pohliti
dobu, již jdeme
Kolem nás krouží ohnivá smrt,
noc nástrahou a večer pohromou se zdají,
člověk by řekl, že v nebi šíleném
se hvězdy stravují a rozpadají,
a na nás padá jejich tříšť!

Hérénienovo dítě přišlo obejmout svého otce; Hérénien ne-
všimá si ho však a zdá se, že naň zapomněl. Dav táhne mimo
a nesmírně řve. — Hérénien vrhá se k oknu. Je slyšeti volat:

»Bursa hořel« »Arsenál hořel« »Přístav hořel«

Záblesky požáru ozařují příbytek.

Hérénien:

— Ach, opravdu-li končí Oppidomagnum!
A ze svých hranic každý chlum
krev poprávy té lije kouřící?
Hle, Oppidomagnum
vše do řádů a zákonů svých skrylo,
co tajným zločinem a vraždou potměšilou bylo
i podvodem a lupem na dobrou a spravedlnosti.
A nyní, když je obtěžkáno vši svou podlostí
a opilé, až bahno pije,
jež v jeho stokách hnije,
tu všechny neřesti a zločiny
se zakously mu v slabiny
a jako vlci cucají je.
Se svými paláci a hangáry,
s jasnými arsenály, chrámy temnými a bazary,
když se jak haraburdí hroutit bude,
svět zatleská té škváře rudé
a vítr v budoucnost ten popel roznese.
Leč samo Oppidomagnum že může se
ve vlnách plamenů těch utopiti
i s budoucnem, jež z jeho duše svítí,
že zauzlený svazek osudů,
ježž dosud svírá,
se může zlomit v jeho rukou bez studu,
teď, smrti do očí kdy zírá,
že zítřka jasné končiny,
k nimž otevřelo brány,
mohou být blesky zničeny

a pod mrtvými věcmi pochovány,
toť nesmysl — a blázen, kdo to povídal.

Oppidomagnum s nadějemi svými,
s majáky nad večerem vítěznými
potrvá dál,
tak dlouho, dokud lidé potrvají,
kdož jako já dost krve v žilách mají,
by víru v činy proměnili
a novým bohům po vůli svět starý přetvořili.

Klára:

— Ó, těch úzkostí a smutků, jež vytrpíme!

Hérénien:

— Nechci, abys naříkala na ně, ať jsou jaké-
koliv. Žijeme ve strašlivých dnech hrůzy, agonie
a jara. Neznámé stává se Pánem. Lidé setřásají
nesmírným pohybem hlavy tíhu všech odvěkých
bludů. Utopie odkládá svoje křídla a klade nohu
na zemi. Sami obléhající jsou si toho vědomi.

Klára:

— Dostal jsi dnes ráno nové zprávy od nepřítelů?

Hérénien:

— Ještě nikoli; to však, co mi naznačil včera set-
ník Hordain, posiluje mne na týdny a týdny. Jeť
tento setník z těch ohnivých lidí, kteří uskutečňují
nemožné . . . Pomysli jen, že on a já zničíme válku
tady, před očima sesazených a bezmocných veli-
telů. Způsobíme veřejný smír vojáků nepřátelských
a našich! Vynaložíme všechny síly své bytosti, vše-
cky energie své víry pro tento nejvyšší cíl! . . . Jaký
sen!

Klára (lehce ironicky):

— Jaká iluze!

Hérénién:

— Nesmíme nikdy odpuzovati naději, rozpíná-li takovým způsobem křídla. Co je dnes pravdě nepodobno, zjevno a hotovo bude zítra. Hordain zjištěl dosud jen tichá dorozumění nespokojenosti hluboké, avšak tlumené, tajné schůze a usnesení. Vojška zavrhuje válku, jsou dohnána k nejhoršímu, rozprchá se. Myšlenky spravedlnosti kolují. Mluví se leccos o dohodě: jiskra je v ohništi. Čekám náraz větru, jenž zapálí dříví i slámu.

Hérénién naslouchá nepřátelskému mručení v ulici. Někdo zvoní. Konsul Oppidomagna vstupuje do pokoje.

Konsul:

— Jakube Héréniéne, přicházím k vám jménem vlády Oppidomagna, jež vás žádá, byste provedl veliký úkol. Ač jsou naše ideje rozdílny, jistě je shoda mezi námi, jakmile běží o záchranu města. Myslím, že mluvím k budoucímu vůdci lidu, jež oba, různě sice, ale stejně vroucně milujeme.

Hérénién:

— Okolky jsou zbytečné. Rád bych věděl, co vás ke mně vede a čeho ode mne očekáváte.

Vybízí konsula, aby se posadil.

Konsul:

— Tam nahoře, na hřbitově je situace vašich přátel žalostná. Neodolali by vážnému útoku. Včera chtěla je vláda zkrátit. Jsou však četní, mladí

a odvážní, hodí se k obraně Oppidomagna. Dodnes nejsou ještě rebely: vzdorují, stávkují — toť vše. Ale zítra, vidouce ty strašlivé požáry tam dole se rozpoutávající, mohli by se třeba i oni státí paličiči. Zášť radí šilenství — a kdyby zabíjeli a loupili, byl by to nejen úplný konec, ale i úplná hanba.

Hérénién:

— Mám v ošklivosti válku. Válka mezi lidmi téže země děsí mne ještě více než jiná. Vy však v Oppidomagnu nasadili jste všechny páky, abyste ji vyvolali. Udržovali jste lid v bídě, odepřeli jste mu chleba, práva, důstojnost, utiskovali jste ho na těle i na duši, pomáhali jste si jeho nevědomostí, jako svou věrolomností, obratností, lží, ironií a svým opovržením. Vy jste nehodní a vinní.

Konsul:

— Myslil jsem, že máte úsudek rozvážlivější, jasnější a vyšší.

Hérénién:

— Myslím a soudím před vámi, jak třeba souditi a mysliti před nepřítelem. Nenávidím vás, ale také lituji.

Konsul (vstáváje):

— Toť urážlivé.

Hérénién:

— Toť vášnivé a přímé.

Konsul:

— Především je to nespravedlivé.

Hérékien:

- I hledmel Nepřišel bych ke konci, kdybych vám měl líčiti hněv ve městech a hrůzu v kraji.
- Mám dobrou paměť; vzpomínky ji ovládají, jež jako sudlice vás přeměří.
Vše spočtla, co jste s žitím natropili,
a, znajíc mysl vaši, nevěří,
že byste slušní, správní, loyální byli
a silní silou bez tuposti.
Kdybych se zapomněl a zachránit chtěl vás,
hned s předivem své proradnosti
počnete zas.
Vám všem je podvod spasitelem,
pilřfem, ostruhou a tmelem,
s ním osudně a hrozně padáte.

Konsul:

- Důvěry tedy žádné nemáte.

Hérékien:

- Pražádné.

Konsul:

- Tak tedy půjdu.

Konsul má se k odchodu.

Hérékien:

- Očekávám . . .

Konsul váhá, učiní dva kroky a rozmýšlí se.

Konsul:

- Nuže, bylo by pošetilé, aby naše slova měla vliv na naše skutky. Jen Oppidomagnum jest se nám zabývati.

Hérékien:

- Myslíl jsem jen na ně, přijímaje vás.

Konsul:

- Člověk vůdčí a inteligentní, jako vy, lépe než kdokoli jiný ví, kterak jsme rozšířili jméno a vliv Oppidomagna.
- Dějiny jeho mečem velcí Vladařové psali a Konsulové; pod oblohou zlatě horoucí na rudé půdě krví planoucí až k světa kraji pohybem ruky jeho vojska upoutali. I naše úzkosti v té době plodnými se zdají. Tu lid i náčelníci výbojností jati zápalem soupeřili. A ti, tam dole, kteří obklíčili nás a obléhají, ti vědí, jaké rozechvění vítězné a růměnné prapory naše šílené kdys šířily po jejich sněžných planinách. Oppidomagnum velebné je ve všech představách, Oppidomagnum ohromné je v paměti, v které je moře, země, slunce mají; v něm stejně zločinů i úspěchů lze viděti, vy však jen o zločinech hovoříte dlouze . . .

Hérékien:

- Ta vaše sláva minulostí pouze, pověstným mečem právo zabíla; dnes jiná sláva rozbila tu stany, jiná se z mého nitra zrodila, netknutá, silná, bez bázně a hany.
- Je učiněna tato sláva z nové a hluboké spravedlnosti, z intimního hrdinství, z vroucí neústup-

nosti, z nutného a dočasného násilí. Je méně blyskavá než vaše, je však jistější. Celý svět jí očekává. Cítíme oba, vy s bázní, já s nadšením, že je nevyhnutelná a blízká. Proto jste se ke mně uchýlil, proto mám odvahu jednati s vámi jako s poraženým. Čiňte si, vy a kasta vaše, cokoli; jste v této chvíli zajatci mého souhlasu či mého odmítnutí.

Konsul:

— Mýlíte se . . .

Hérékien:

— Nikoli! Jste si jako já vědom toho, že nic nemůžete, nepomohu-li vám. Mám ve svých rukou celou morální a hlubokou sílu Oppidomagna.

Konsul:

— Zapomínáte, co by znamenalo shroucení říše. Všecky dávné zájmy, všecky staleté zvyky jí podporují. A máme pro sebe vojsko.

Hérékien:

— Vojsko? řekněte velitele — neboť vojáci váhají nebo protestují. Jsou na tom, spojití se s lidem. Jsou mojí nadějí a vaší obavou. Kdyby vás všickni byli poslušni, kdybyste se nebáli nesmírné vzpoury lidové i vojenské, byli byste již bombardovali Aventin.

Mlčení.

— Ostatně, přicházíte mne prosit, že ano, abych šel tam nahoru, mezi hrobky, a přiměl utlačené, by sestoupili mezi ty, kdož je zotročili. Oh, vidím dobře celé nebezpečí a povážlivost svého poslání.

Konsul:

— Mýlíte se. Vláda vás prosí, byste oznámil, že přišla chvíle, kdy nebezpečí jsou tak veliká, že přemáhají všecka záští. Kdo věří v Oppidomagnum, musí učiniti ze sebe hrdinu. Náš lid má záruku netušeného obrození.

Hérékien:

— Kterak bude jednáno s těmi, kdož sestoupí?

Konsul:

— Vojáci vrátí se do vojska se svými hodnostmi, ostatní půjdou k svým rodinám a domovům. Objevila-li se u nich po jich odchodu bída, bude odstraněna. Ostatně slibte, co chcete, jste loyální. Máme důvěru.

Hérékien:

— Potvrdíte mně to?

Konsul:

— Stalo se.

Podává mu listinu.

— Čtete!

Hérékien prohlíží ji a zdá se býti spokojen.

Hérékien:

— Poslední slovo. Když jsem vedl s sebou nájemce z vesnic a starce a tuláky z měst, proč byli zahrnutí za hradby k nepříteli?

Konsul:

— To byla chyba. Měli vás poslechnouti.

Hérénien:

— Kdo dovolil pohřbít mého otce v naší hrobce?

Konsul:

— Já sám.

Hérénien:

— Jděte tedy a oznamte vládě, že půjdu na Aventin.

Hérénien odchází k oknu a volá k lidu, jenž se stále hromadí v ulici:

— Člověka, jenž jde ode mne, nechte s klidem odejít, koná svou povinnost... Dnes večer nahoře na hřbitově!

SCÉNA DRUHÁ

Na Aventině (hřbitově na návrší). Lid je shromážděn. Haineau stojí na tribuně; na náhrobku vyšším ostatních. Jehlance zbraní stojí mezi náhrobními zahrádkami. Kříže, stély, pomníky, sloupy vynořují se mezi květinami. Ozbrojení dělníci stojící na hradební zdi hlídají. Nastává noc. Jsou zapalovány ohně.

Haineau:

— Končím tedy, jak jsem končil včera: Je třeba v revoluci zabít myšlenku v těch, kdož je zosobňují, je třeba pomalu jít v před a bez obalu chtít bezprostřední věci. Každý z nás vyhlédne si chladně svého člověka, svou oběť. Nikdo si nedopřeje klidu, dokud nebudou mrtvi tři vladaři a oba konsulové Oppidomagna. Toť dílo hrůzy, z něhož vznikne dílo spásy.

Dav:

— Proč vykřikovati, co se má smlčeti?
— Každý je pánem svého nože.
— Ticho!

Haineau:

— Nepřítel zapaluje kostely, banky, parlamenty. Zbývá nám Kapitol a Vládařství. Zničme je. Se-stupme v noci ve skupinách do Oppidomagna.

Kdosi:

— Nemožno, Aventin je obklíčen.

Haineau:

— Vždycky povede se někoho podplatit.

Dav:

- K čemu ta vraždění?
- Jeden pán zemře, druhý nastoupí.
- Masu třeba získati.

Haineau:

— Třeba utíti hlavy, aby bylo lze zabítí saň. Když v Oppidomagnu kdysi rozohňovali jsme se mezi soudruhy, kdo myslil tehdy na polovičatosti? Obdivovali jsme se těm, kdož odstraňovali i statky i lidi. Banky a divadla lítaly do povětří — a beze strachu, chladnokrevně umírali obdivuhodní vrahové starých idejí, blázni soudcům, hrdinové lidu. To byty doby naivních obětí, tragických rozhodnutí, náhlých poprav. Opovržení životem vztyčovalo se na všemír. Dnes, vše je zvadlé a ochablé: energie podobá se uvolněnému luku. Každý se vymlouvá, vyčkává, kalkuluje, rozumuje — a máte strach z tohoto Oppidomagna přemoženého, ač vítěznému všickni vzdorovali.

Dav:

- Milujeme ho od té doby, co je obleženo.
- Jsou tam ještě naše ženy a děti.
- Naše stávka nepovede nikam.
- Vraťme se do Oppidomagna.

Haineau:

— Jakmile něco chceme, jest nám chťiti navzdory všemu. Přišla chvíle nejvyššího zoufalství. Co záleží na zármutcích a slzách matek, dobudeme-li, dík úzkostem svým, nový život!

Kdosi (ukazuje na Haineaua):

- Nemá dětí!

Haineau:

- Kéz bych je měl, abych je obětoval Budoucnosti.

Kdosi:

- To jsou fráse. Couváte, jakmile dojde k činům.

Haineau:

- Podal jsem důkazy v době vzpoury.

Kdosi:

- Schoval jste se, když byl lid pobíjen.

Haineau:

- Kdybych měl tisíc paží jako dav, jednal bych sám a opovrhoval bych vámi...
(Výkřiky odporu. Tlačénice. Haineaua stahují s tribuny.)

Skupina v davu:

- Zas jeden, jenž nás už nepovede za nos.
- Je příliš zbabělý.

Jiná skupina:

- Nenávidíme se od té doby, co se lépe známe.
- Nedovedeme již chťiti od té doby, co chceme vše najednou.
- Nečinnost nás hubí.
- Vraťme se do Oppidomagna.

Hluk se utiňuje. Le Breux přichází na tribunu.

Le Breux:

— Haineau zbytečně se rozzlobil. Obviňoval nás z nedostatku odvahy. Není-li však pouhá naše přítomnost na této hoře důkazem hrdinství? Každý okamžik mohou nás vzítí útokem a pobítí.

Haineau:

— Dejte pozor: naháníte jim strach.

Le Breux:

Pohlíží na Haineaua, krčí rameny a pokračuje:

— Nesmíme zavléci mezi sebe a na sebe nenávisť, která má postihnouti jen Oppidomagnum. Osm dní žijeme tu pohromadě a již rozbroje, žárlivosti, nevraživosti, váhání jedněch, šílenství druhých vítězí nad naší shodou, stmelenou bůhví jakými sliby! Na štěstí jsou tu dobré zprávy. Vláda zmocnila Hérénienu, aby se vydal sem k nám na Aventin.

Ukazuje dopis.

— Jeho list oznamuje mně to.

Dav (ze všech stran):

— Hérénienu uvidí jasně. Ovládá naše úzkosti.
— Ví, co jest činiti.
— Vrátil nám zmužilost.

Oposičník:

— Ještě stále ho vzýváte?

Jiný:

— Vzdáváme se jako ženy.

Le Breux:

— Svádíte lid, když takto mluvíte.

Oposičník:

— Otvíráme mu oči; varujeme ho před ním samým.

Le Breux:

— Dav zbožňuje Hérénienu. Nepřetřásá jeho nadšení.

Oposičník:

— Hérénienu není bůh. Proč odešel před stávkou z Oppidomagna?

Le Breux:

— Otec mu umíral.

Oposičník:

— Jeho odchod zakrýval jeho útěk. Hérénienu vás platí, byste ho hájil.

Le Breux:

— Kdybych byl jím podplacen, byl byste vy dávno podplacen mnou. Jste nízká duše a nechápete duši vznešených. (Pochvala.)

Kdosi:

— Čekejme na Hérénienu!

Nějaký mladík:

— Půjdu za ním a zabiju ho, zradí-li nás.

Le Breux:

— Odpovídám za něj jako ty odpovídáš sobě za sebe. Potřebujeme Hérénienu. Jsme si jím jisti. Pohleďte tam dolů.

(Nastává hnutí ke vchodu hřbitovnímu.)

Přichází. Je sám dosti silný, aby nás spojil a zachránil.

Dav hromáď se na hradební zdi. Dlouhý potlesk. Hérénienu vystupuje živě na hrobku a počíná mluvit. Před ním Haineau bď nad ním.

Hérénienu:

— Konečně jsem tu mezi vámi! Vy i já žijeme jen na polo, žijeme-li odděleni. Na vsi, kde otec mi umřel, dověděl jsem se o vašem exodu na tuto horu. Vzpomínal jsem římských dob, neohroženosti, nerozhodnosti, odvahy, krásy svrchovaného lidu. Ať se děje cokoli, tento čin zářivý a násilný vás povýší. Dokázali jste svůj solidární vzdor a upřímnou odvalu. Ti, kdož odpřáli vám, vojínům, plnou mzdu, a vám, občanům, úplnou spravedlnost, protože jste byli nazpět požadujícími, jsou dnes pokořeni. Prostředek, jehož jste užili, byl tedy znamenitý. Zůstane jím však?

Srážka zbraněmi s Oppidomagnem byla by pohromou. Až do této chvíle byla odvrácena. Až do této chvíle také sevřeli jste se v pevný svazek k obdivuhodnému odporu. Dosvědčuji přede všemi, že jste byli hrdi na to, že žijete pospolu, díky jasné a dobré vzájemné vůli. Pochopili jste, že budoucnost závisí na vašem chování. Dobrá.

Ticho. Všichni věš hlavy.

Zdali však udrží se toto spojení uprostřed bídy a hladu, jež počínají tu řádit?

Všeobecné ticho. Haineau krčí rameny. Hérénienu chápe, že tu byla hádka. Měně náhle tón:

Byli jste tu, přiznávám, ve strašlivých nesnázích. S výše této hory smrti ovládali jste ovšem ty, kdož vás nenávidějí. Chyběl vám však příbytek a krb, chyběly vám ženy, synové a dcery. Vláda měla je ve svých rukou, nedočkavá již, aby je zardousila. Ach! trpěli jste nekonečným pochodem černých hodin, dlouhým a pomalým procesím duševních úzkostí! Na štěstí vše může se změnit: Vláda vám nabízí mír.

Haineau:

— Nikdy nebudeme vyjednávat s Vladaři.

Hérénienu:

— Odmítneme-li vyjednávat, nastane vraždění. Jakže! Jsme tu hrstkou nadšenců, jichž konání rozhodne o osudu jednoho národa; stojíme v předvečer nesmírného lidového vítězství a měli bychom se uvoliti zemřít jako zvěř chycená do léčky. (Potlesk.)

Haineau:

— Musíme bez uvážení odmítnout vše, co nám Vláda nabízí.

Hérénienu:

— Musíme uvažovat o všem, co nám nabízí, a těžit z toho. Co sejde na nebezpečí prostředků? Jsem člověk, jenž i hromu užije! (Potlesk.)

Haineau:

— Budeme vašimi blázný.

Hérékien:

— Co chápete z mých záměrů, z mých nadějí a z mého života?

Vy desorganizujete, já organizuji. Kdo vás poslouchá, hyne nedůvěrou, pletichami, zděšením. Rádíte již týden: dosáhl jste jen prázdných hádek. Přicházím a poznávám vaše ubohé dílo. Stydím se za ně. (Potlesk.)

Haineau:

— Nechci žádného tyрана. (Odpor.)

Hérékien:

— Sám byste jím byl, kdybych vás nechal jednati. (Potlesk.)

Haineau:

— Svrhujete jen proto Vládu, abyste zaujal její místo.

Hérékien:

— Na její místo! Mohl jsem je zaujmouti, opovrhl jsem jím. (Potlesk.)

Haineau:

— Svolujete k nejpodezřelejším kompromisům, čachrujete...

Hérékien:

— Ticho! ... Mlčte! ... Ať tento spor neseštoupí až k našim osobám.

Obraceje se přímo k davu:

Nenávidím autoritu tak hluboce, že vám ani podmíněk míru nediktují. Sami je předpíšete Vládě. Mluvte! (Potlesk.)

Kdosi:

— Chceme, aby se s námi jednalo jako s lidmi. Užili jsme svého práva, když jsme zahájili stávkou.

Hérékien:

— Zajisté.

Jiný:

— Chceme, aby nám byly vráceny naše statky.

Hérékien:

— Slibuji!

Jiný:

— Chceme, aby dělníkům vyplaceny byly za-
držené mzdy.

Hérékien:

— Vláda se o to zasadí.

Jiný:

— Chceme vrátiti se do města ozbrojeni.

Hérékien:

— Můžete. A dodávám: byly-li za vaší nepřítomnosti provedeny konfiskace, budou zrušeny. Bude zapomenuto každé odsouzení. Vy budete soudci nad těmi, kdož vás soudili. (Potlesk.)

A nyní, když jsme se shodli, řekněte, zda nebylo ohavné, že lidé téže země přišli se rdousit?

Uvažte však: tam dole, v rozjitřených ulicích starých čtvrtí, v atmosféře prachu a požáru uchylují se i ty opuštěné duše k naději na nesmírné jaro. Jsou to naše programy, o nichž jest stále více ho-

vořeno, naše řeči, které jsou vykládány, naše duše, která jest lokána. I vojsko je spracováno pro naše sny. Všecky nespokojenosti, všecko záští, všecka bezpráví, všecka utlačení, všecka otroctví pozvedají neznámý hlas, aby byly slyšány. Naši páni nenávidí se navzájem. Není tam již síly. Fantómu jsou poslušni. (Na všech stranách jest svolováno.)

U nepřítelů tytéž zmatky a táž slabost. Mezi vojáky vyskytují se buřiči. Bouří se proti ukrutnosti náčelníků, proti hrůzám a šílenostem tažení. Hněv vane jako bouře. V nejhorších bezejmenných tísňích, bédách a úzkostech touží všickni po nezbytém svazku lidském. Stydí se býti vražedníky. Řekněte, kdyby se tento požár pudů mohl udusiti, kdyby pocítili ti, kdož nás obléhají, že mezi námi mají tolik bratrských duší, kdybychom tak náhlou dohodou uskutečnili dnes kus velikého lidského snu, Oppidomagnum smazalo by svou hanbu, své šílenství, své rouhání, stalo by se místem země, kde se odehrála jedna ze vzácných událostí posvátných. S touto myšlenkou jest vám všem následovati mne tam dolů, k vašim dětem. (Potlesk.)

Dav:

- Jen on může urychlit věci.
- Bez něho byla by naše věc ztracena.

Kdosi (obrací se přímo k Hérénienovi):

— Všickni budeme vás poslouchati; jste opravdu vůdce.

Potlesk. Někteří pozdvihují Héréniena na svá ramena a odnášejí ho k městu. Le Breux je provází. Všickni sestupují. Slyšeti vítězný pokřik.

AKT III

SCÉNA PRVNÍ

Po čtrnácti dnech.

V Hérénienově příbytku — v témže jako ve druhém jednání. Pracovní stůl, plný papírů, jest u okna, v němž tabule jsou rozbity. V ulicích dav odchází, přichází, vzdaluje se, přibližuje, skupiny křičí: »Pryč se zaprodancem! — Ať zhyne zrádce! Ať zhyne... pryč s ním!«

Klára:

— Tohle trvá již čtrnáct dní! Dům podobá se hynoucímu člunu. Nárazy výkřiků a vzteků dotírají naň. Oh! toho proklatého dobrodružství tam nahore; na Aventinu. Klesnouti na ráz s trůnu nadšení v nemilost a záští.

Háineau vejde prudce.

Klára:

— Ty tady?

Háineau:

— Ano, já.

Klára:

— Co chceš?

Háineau:

— Což nevíš o mé řeči na Starém trhu? ... Čekal jsem lepší přijetí.

Klára (ukazujíc na pokoj Hérénientův):

— Jakže, ty, jeho protivník a nepřítel! (Ukazujíc na ulici.) Ty, jenž rozněcuješ tento křik a tuto bouři!

Haineau:

— V této chvíli, po tom, co má vědět, přijal by mne Hérénien líp než ty, má přítelkyně a má sestra.

Klára:

— Nechápu.

Haineau:

— Pochopíš brzo. Zatím mně řekni, jaká byla jeho nálada v těchto dnech marného a bídného hněvu.

Klára:

— Oh, nevěř, že jest udolán! Zůstal nádherně vzpřímen, provádí šťastně nejodvážnější projekt: usmíří Oppidomagnum s nepřítelem.

Haineau (ukazuje na ulici):

— Avšak tato sročení, která řvou u jeho dveří?

Klára:

— V první době bylo to zlé. Ujímal jsem se jeho vášní, zahrnovala ho svou vroucností, sloužila jsem mu líp než kdykoli: sytil se záštitou, dráždil sebe sama, skákal k oknu, hrozil městu pěstí, křičel vztekem a slzy tryskaly mu s očí. To bylo v celé své prudkosti to strašlivé děcko, jež znáš.

Haineau:

— Ach, kdyby mne byl poslechl, nikdy bychom nebyli přestali rozumět si. Vláda nebyla by hó

oklamala. Lid byl by ho ještě miloval. Je však nezkrutitelný, nikdy nevěděl, co to jest, chtít trpělivě. Jedná skoky a nárazy jako větry jeho země.

Klára:

— Co měl dělati?

Haineau:

— Prodloužití vzpoury na Aventině, rozšíření ji a nikoli obmeziti, přijmouti občanskou válku, rozdráždití bídu; násilím zmocniti se bank, násilím veřejných úřadů, násilím osudu.

Klára:

— To bylo nemožné.

Haineau:

— Vše bylo možné v horečném stavu, v němž jsme byli. Bylo však třeba plánu, odhodlání chladně pojatého a sledovaného. Měl býti nejdříve organizován odpor — stávkovali jsme tam nahoře — pak útok, na konec řež. Mělo se pomýšlet na bezprostřední, přesné, naléhavé věci. Autorita byla by povražděna. Vladař i konsulové. Počínali mne poslouchati. Hérénien přišel na Aventin v nešťastnou chvíli: okolnosti mu pomohly. Mluví jako sentimentální tribun velikými gesty a velikými slovy: halucinuje, nepřesvědčuje však. Ach, pomyslí-li na to, vrací se všechen můj hněv.

Klára:

— Jak jsi zaslepen!

Výkřiky v ulici. — Haineau a Klára nevsímají si jich.

Haineau:

— Člověk by řekl, že neví, co chce. Hledí vždy nad přítomnou dobu. Nikdy ho nechápu.

Klára:

— Chápu ho vždycky.

Haineau:

— Toť omyl, dává-li se celá vůle do služeb jistých snů. Kdo fouká příliš do píšťaly, tomu praskne láhev...

Klára:

— Nehádejme se. Jsi prudký člověk, jenž se cítí slabým a nemotorným... Přicházíš-li k němu, přeješ si patrně něčeho. Čeho?...

Haineau (pyšně):

— Přišel jsem ti říci, že jsem večera, já, jenž s tebou mluvím, ovládl dav, obhájil Hérénienu, docílil, že mu bylo tleskáno. Má houževnatost zvítězila nad jeho nešťastným osudem.

Klára:

— To žes učinil... Kterak souhlasí však tvé chování s tvými názory?

Haineau:

— Ach, to je tak... Protože pohořím, když jednám na svůj vrub, protože mne zrazují, protože se na mne zlobí, protože Le Breux mne vysřnádí... protože na konec Hérénienu přese vše zůstane jediným, jenž zachrání věci, jak nyní jsou. Zakálil je, ať je vyčistí.

Klára:

— A ty žes mu pomohl?

Haineau:

— Ovšem, protože nelze počítí opět s revoltou, protože všechno mi uniká mezi prsty, protože mám neštěstí a smůlu. Kdybys věděla, jakým dítětem jest ještě lid a jak lituje, že již nemá svého pána!... Oh, už je konec, už je konec! — a člověk měl by míti sílu zmizeti.

Klára:

— Tedy ze zoufalství podporuješ mého muže?

Haineau:

— Co na tom. (Vezme hůl a klobouk, chystaje se k odchodu.)

S bohem, víš nyní, co máš věděti... Až Hérénienu půjde dolů, připrav ho, že mne opět uvidí. Odchází. — Nová bouře pískotu a křiku. Hérénienu vchází.

Klára (ukazujíc na dav):

— Lidé jsou asi zlí, když ti nejlepší stávají se tak lehce divokými.

Hérénienu:

— Buď jen trpěliva. Jsem houževnatý, jako ten sedlák, jenž byl mým otcem. Včera pronásledovaly mne ty výkřiky zavřeným domem, tloukly do zdi shora až dolů, od sklepa až k půdě, všude, jako zvonění na poplach. Cítil jsem, kterak roste můj hněv, byl bych je chtěl udusit, zničit, rozdrtit. Vztek působil mi horečku. Odpovídal jsem urážkami na ta anonymní zuření.

Dnes cítím se velmi pevným. (Rozkládá dopis.)
Poslyš, co mně píše:

»Dávám vám v této chvíli určité záruky. Všickni důstojníci jsou již získáni pro naši věc a půjdou s námi. Jedni z hněvu, druzí ze závidosti, všickni z odporu. Dohodli jsme se včera v tajemném shromáždění. Mám je v rukou. Poslechnou mne jako toto pero, které vám píše, jako ten člověk, jež k vám odesílám. Jimi celé vojsko je naše. Generálové? Ti jsou příliš daleko, příliš vysoko; voják jich nezná: obejdeme se bez nich.« (Skládá dopis.)

A tento dopis posílá mi Hordain, nepřátelský setník.

Nové nárazy výkřiku: Ať zhyne! Pryč s ním.

Klára:

— Příteli!

Hérénien:

— Jen je nech křičeti! . . . Ostatně, předvídal jsem, že Vláda, i když všechno slibuje, i když všeho se vzdává, zadrží polovinu ve svých rukávech jako komedianti a žongléři. Bylo to opravdu hloupé, že jsem šel na Aventin! Ale bylo mi třeba lidu, bylo mi třeba mého lidu a jeho horoucnosti, abychom se dohodli s obléhajícími.

Klára:

— Kterak rozumný jsi teď!

Hérénien:

— Vláda nádherně si mne dobrala! Její vyšňoření a nicotní lidé, měříce mou ctizádostivost podle své, přišli nabídnout mi kus své ztroskotané moci, — jakoby lidé mého druhu nedobyli si své-

ho místa sami, přede všemi. Odešli těmito dveřmi jako vyhození sluhové a od té doby jsou rozčileni, že mne ztratili. Již jen několik dní mají, a jen vašeň, aby mne zničili, baví je v jejich agonii. Ach, kdyby lid věděl! Mám proti sobě všechna zdání. Důvěřoval jsem ubohé listině, nějakému podpisu, jež škrtně se týmž perem, jímž byl napsán. Čím více Vláda lhała ve svých slibech, tím více zdálo se, že já lhu ve svých. Jistě mohu býti považován za spojence a vinníka.

Klára:

— Lid jím je. Tys nemohl ho klamati, aniž sám ses klamal. Poctivost všeho, co činíš, je očividna . . . Ach, mám své přesvědčení. Davy jsou stejně nedůvěřivé, stejně nevraživé, stejně nevďečné, stejně ničemné jako ti, kdož jimi vládnou. Nepřipouštějí, aby někdo byl zcela prostě velikým a čistým.

Hérénien:

— Nepřeji si, abys takhle myslila.

Klára:

— Včera sám jsi to říkal.

Hérénien:

— Oh, já, toť něco jiného! . . . (Oddechne si.)
— Lid mne miluje a já ho miluji, přese vše, na vzdory všemu. To, co se děje, jest jen nedorozumění mezi námi. (Hanlivé výkřiky v ulici.)

Klára:

— Jest jich tam na tisíc, aby nás mučili pohanami. A to jsou táž ústa, táž, která tě vynášela! Ach, zbabělci! podlí! šílení! (Nové bouře výkřiků.)

Hérénien:

— Opravdu, jako by mne nikdy nebyli znali.

Jde se zdviženými pěstěmi k oknu:

Oh, ti hlupáci! ti hlupáci, ti hlupáci! . . .

Pak vrací se k svému stolku:

Včera přece při schůzi na Starém trhu všickni mi tleskali. Haineau hájil mne s takovým zápalen, že jsem mu všechno odpustil. Le Breux přiběhl dnes v noci jako vždycky dodat mi myslí. Vychází na světlo záludnost Vladařů. Oppidomagnum celé proudí zpět k pravému svému pánu. Přišla opět má hodina. Řekni? (Netrpělivě.) Řekni to přece!

Klára:

— Mám dobrou naději.

Hérénien:

— Nikoli, nikoli, mám jistotu!

Přes množství povyku a repotu
již ruce poznávám, jež po mé síle sáhnou
a jako kytice se zítra po mně vztáhnou.
Mé velké věrejšky se v paměť vracejí
a slávy pěna

přilivem naplňuje ji . . .

Jako by k sobě mluvil:

V těchto dvou pěstích celá budoucnost je
uzavřena;

ten, kdo mi čelit hledí,
jako ten, kdo mi důvěruje,
tů ve svém nitru vědí.
Seň krásný, jenž se ve mně ztělesňuje,
víc než kdy jindy k životu mě pudí,
mne doba opila i dnové rudí.

Co sejde na vřavě a křiku velikém,
na teroristické té útočnosti:
jen budoucno mám v duchu svém
silnější, skutečnější přítomnosti . . .

Klára (ukazuje do ulice):

— Kdyby tě viděli, jak získání by byli tvou důvěrou!

U tebe, příteli, se stávám
tou nejpyšnější ženou,
v tvou duši vrhám se jak v propast
rozpálenou,

a polibek, jež tobě dávám,
ten vezmi, ten tě chraň
jak planoucí a jasná zbraň:
na světě málo lidí,
kteří kdy sklidí
hlubší a pravdivější! (Obejme jej.)

Hérénien:

— Kdybych sám sebou byl opuštěn, našel bych se v tobě znova, tak síla má vnikla ve tvé srdce! — Jsem však tak pevný ve svém osudu, že nic z toho, co se v této chvíli děje, nezdá se mi býti skutečným. Věřím v překvapení, náhodu, neznámé. (Ukazuje na ulici.) Ať řvou jen, ať řvou! připravují se na pokání.

Hluk stává se pustějším. Je slyšeti temné rány dole na vrata.
Tabulky v oknech jsou rozbíjeny.

Hérénien:

— Nepřestanou-li tlouci, půjdu otevřít.

Klára:

— To by bylo nesmyslné.

Hérénién:

— V jistých okamžicích pouhá přítomnost má byla vítězstvím! Nikdy jsem jich neodehnal, když tloukli na mém prahu.

Hérénién odstrkuje Kláru, jež ho chce zadržeti, běží k oknu, otevře je a se skřížženýma rukama nenuceně v něm stane. Hluk stává se bázlivějším, povoluje, pak ticho. Náhle z dálky slyšeti jiné výkřiky: »Pryč s vládou!« »Pryč s provokatéry!«
»Ať žije Hérénién!«

Hérénién:

— Konečně! . . . Toť pravý lid. Ten, jenž mi tleskal na Starém trhu. Srdce mne tedy neklamalo. Naslouchalo, když ještě mé uši byly hluché.

Nastává pohnutí . . . tlačenice . . . odporující si výkřiky . . . pak pomalu utišení.

Klára (u okna):

— Le Breux mluví. Poslouchej.

Hérénién (netrpělivě):

— Sám chci mluvit.

Le Breux (v ulici):

— Hérénién byl poctivý a přímý. (Mručení.) Pět set vás tu huláká a není mezi vámi nikoho, komu by byl nepomohl. (Mručení.) Nejprve mne vyrval z drápů konsulských soudců. Vloni bojoval za osvobození Haineaua. A vás všechny, vás zachránil v době tragických a vyhladovujících stávek, vás . . .

Hérénién (netrpělivě):

— Nepotřebuji, aby mne někdo hájil. (Obraceje se k Le Breux, jenž mluví na ulici.)

— Chci si dobýti lid, nechci, aby mi byl dán.

Dav:

— Nechte ho mluvit.

— Pryč s ním! Ať zhyne! — Je to zrádce!

— Nechte ho mluvit!

— Ať zhyne! Pryč s ním! . . . — Je zaprodán.

— Buďte tiše!

Nastává klid.

Haineau (na ulici):

— Já, Karel Haineau, podezřívám jsem Jakuba Héréniéna. Zdál se mi podezřelou osobou: potíral jsem ho jako vy všickni . . . Dnes toho lituji.

Dav (odporující si):

— Ať žije Hérénién! — Ať zhyne! Pryč s ním!

Haineau:

— Vláda vyslala mezi nás popuzovatele. Napadl jsem je včera při schůzi na Starém trhu. Radili jiným darebákům, aby šli zabít Jakuba Héréniéna, vydrancovat jeho dům, předstírat lidovou pomstu.

Dav:

— Ať zhyne Vláda!

— Ať žije lid Oppidomagna!

— Ať žije Hérénién!

Haineau:

— Potřebujeme nutně Héréniéna.

Dav:

- Proč přijímal podezřelé vzkazy?
- Proč opouštěl naše schůze?
- Je to despota.
- Je to mučedník.
- Ať se hájí!
- Ticho!
- Ať nám odpustí!

Hérékien:

— Vám odpustiti, ano; neboť se nepochybuje o člověku jako jsem já, neboť Vláda Oppidomagna klame stejně snadno, jako já dýchám. Kus po kuse opadalo průčelí její autority, cár po cáru spadl jí pláště její moci s ramen. Povolala mne, abych jí ho opět sešil. Vyslala mne na Aventin s tím skrytým úmyslem, že si mne buď koupí nebo mne zničí. Poslání bylo obtížné, nebezpečné, svůdné. Zhostil jsem se ho jako povinnosti. A dnes nejsem ani vámi zničen, ani jí získán, jsem a zůstávám volným; jako vždy, dávám svou sílu do služeb nejvyšší myšlenky. (Trochu potlesku.)

Slyšel jsem stále volati: Zaprodanče! Zaprodanče! (Obraceje se a bera svazek listin se stolku.) Zaprodanče! Co vše neučinili, abych se jím stal! (Mává balčkem papíru.) V této hrsti dopisů slibují mi vše, co může ničemnost povolití odpadlíku, korupce zrádci. Abyste mohli omakati cynism, lstivost, perfidnost, nízkost, zaslepenost Vlády, vydávám vám ty listy. Všecky byly provázeny naléhavými pokusy, všecky byly úvodem k ohnivějším přemlouváním, všecky měly v sobě jen slův ničemnosti, jež objasňovalo naléhání osobní. Čeho neodvázili se napsati, to řekli; čeho neodvázili se uvésti v dopise, to sdělili důvěrně; čeho neodvázili se formulovati,

to dávali jen tušiti. Po každé utrpené porážce znova se pokoušeli; na odmítnutí odpovídali většimi nabídkami. Na konec vzdali se vši pýchy. Mohl jsem učiniti jen pohyb, otevřítí jen tuto ruku, abych dosáhl celé moci a zosobnil v sobě jediném celou minulost. Ach, obdivuji se sám sobě, pomyslí-li, jakou silou zůstala tato pěst tady zavřena.

A nyní čtete sami tyto listiny. (Vrhá je davu.) Posuďte je, rozdělte se o ně, rozhodte je do všech koutů Oppidomagna. Nesmírná troska Vlády se v nich obnažuje. Pochopíte vše. Co se mne týče, odvrhnuji celou svou bezpečnost v šílené neprozřetelnosti tím, že se odzbrojuji, navždy se ničím v očích konsulů dobrovolně, radostně, urážím je svrchovaně a nezapomenutelně a utíkám se k vaší spravedlnosti. Od nynějška jste vy odpovědni za mou hlavu. (Vykřiky nadšení.)

Se všech stran lze mne bítí. Nejsem-li zářícím terčem, na něž všechny střely budou útočiti? Přísahajte tedy — ať rozšíří se o mně jakákolivěk pömluva, ať vynajdou si jakoukolivěk bajku šílenou nebo pravděpodobnou — přísahajte, že půjdete za mnou s očima slepýma, se srdcem však jasným. (Přísahají, tleskají.) Radostně a hrdě musíme si náležeti, stejně nenávidět, milovat a myslit. (Potlesk.)

Budu vaší duší a vy mými rameny. A skutečnime pospolu tak nádherný výboj lidstva, že vidouce je, dík nám, před sebou živoucí a zářící, počítati budou lidé čas ode dne našeho vítězství!

(Potlesk; pak opět ticho, Hérékien dodává):

A nyní žádám, aby Čeněk Le Breux a Karel Haineau přišli sem ke mně. Chci, aby mezi námi nebylo již okolků. (Nový potlesk. Hérékien se obrací a vrací se ke Kláře, jež ho obejmě):

Vidíš tedy, že netřeba nikdy zoufati nad lidem!
(Po pomlčce): Řekni našemu emisari u Hordaina,
aby ihned přišel.

Haineau a Le Breux vcházejí. Klára odchází.

Le Breux:

— Tot triumf!

Haineau:

— Oh, jste opravdu pán. Potírám-li vás, jsem
malomocný; platím za tisíc, jsme-li svorni.

Hérékien:

— Konečně! Tentokráte aspoň zdá se mi, že naše
stará Vláda je nadobro potopena do svého bláta.
(Usedaje.) Přes všechny své sliby a přísahy nepři-
spěla žádné domácnosti vzbouřeného. Naším vy-
kázala nejnebezpečnější práce: manipulaci s pra-
chem a výbušnými látkami. Nepřátelské bomby
padaly na jejich práci. Sestavili seznamy podezře-
lých: každý vojenský velitel má jeden.

Le Breux:

— Jistě litujete, že jste šel na Aventin.

Hérékien:

— Nuž dobrá. (Obraceje se prudce k Haineauovi.)
Viš, Karle Haineau, že jsem kombinoval, zatím co
jsi štal proti mně ty útoky vzbouřených?

Haineau:

— Pane, věřte mi, že v tom všem má úloha ...

Hérékien:

— Neomlouvej se, nepřerušuj, což nezapomněl
jsem na vše? Ano, přes hlavy a tisíce paží vzbou-
ření dnes přemoženého, uskutečnil jsem nejdůváž-
nější sen svého života, jediný, pro nějž existuji.
(Vstana, náhle:) Než uplynou tři dni, vejde nepřítel
pokojně do Oppidomagna a my ho přijmeme.

Haineau:

— Tot nemožné.

Hérékien:

— Lidé vlády nepřestali mne pokoušeti. Hovo-
řil jsem s nimi trpělivě, dotazoval jsem se jich,
klamal je, žádal záruk a důvěrností; dával jsem
jim a opět odnímal naději, odcizoval jim tajemství,
klada proti jejich stařecké taktice svou prudkost
a svůj hněv. Hrál jsem si s nimi odvážně, šíleně —
a vím nyní, líp než kdo jiný, líp hlavně než oni
sami, kterak jejich pád je nevyhnutelný a blízký.
Jejich pokladna? Vyprázdněna. Jejich munice? Vy-
čerpány. Jejich zásobárny? Vypleněny. Není již
chleba pro obležené, není již peněz pro obranu.
Tážou se, v jakých šílenstvích, v jakých mrháních,
v jakých orgiích zmizely veřejné peníze a zásoby?
Každý obviňuje kde koho.

Armáda? — Předevčirem pět pluků odmítlo tá-
hnouti. Rozhodli se popraviti vůdce. Dovedli je na
popraviště: žádný voják nechce jich zabít; žijí
posud.

Potlesk v ulici. At žije Hérékien!

— Konsulové v radě se hádají. Jeden navrhne
plán, druhý ho potírá, rozvíňuje svůj a chce, aby
byl přijat. Před osmi dny usnesli se ministři na vše-

obecném výpadu Římskou branou; dosáhli toho, že byl odhlasován: žádný konsul však nepostavil se v čelo sborů.

Každý vladař poslal ke mně svého emisáře: ani mezi sebou nemohou se ti starci shodnouti. Podobají se ubohým sovám v kleci, jejíž bidélka se točí. Třeští, křičí, a jejich oči zavírají se před požárem dnů. Připisují si nemotornosti, chyby, zločiny. Bojí se přijmouti odpovědnost. Co činit? — stává se heslem jejich vlády.

Klára (vcházíje):

— Emisař přišel.

Hérékien:

— Af vejde. — (Obraceje se k Haineauovi a k Le Breux.) Ukázal jsem vám situaci zde u nás v městě; přesvědčíte se teď o tom, co se děje dole u nepřítelů. Pochopíte pak, že válka není již možna. (Představuje emisáře Haineauovi a Le Breux.) Toť jeden z těch, jimiž jsem si jist. Zná lépe než my všickni ducha obou vojsk. (K emisáři:) Vypravujte jim, čeho jste zvěděl.

Hérékien prochází se po celé délce pokoje.

Emisař:

— Minulého úterka v noci byl můj bratr poslán na obhlídku k předním strážím. Pronikl velmi daleko, aby poznal, zdali okop, jež jsme bombardovali, povolil a připouští výpad Římskou branou.

Hérékien (přerušuje ho):

— Toť výpad, o němž jsem mluvil.

Emisař (pokračuje):

— Náhle v temnu nějaký hlas naň volá, tiše však, jakoby se bál, aby ho nepoděsil a nezahnal. Vyměňují několik slov rychlých a přátelských. Je tázán, nejsou-li v Oppidomagnu opravdu někteří ochotní lidé, kteří mají války dosti.

Hérékien (živě):

— To se stalo přede dvěma dny a od té doby podobné rozhovory se rozmnožily.

Emisař:

— Můj bratr odpovídá, že Oppidomagnum se brání, že vzpoura proti tomuto vraždění národů musí přijíti nikoli od přemožených, nýbrž od vítězů. A jiní vojíní, kteří přišli, potvrzují, že oblehatelé jsou unaveni, že desercí se již nepočítá, že vzpoury propukávají denně, že není již armády, že bude nutno přestat s obléháním, bude-li se šířiti strašlivá epidemie, která decimuje sbory. Touží se po spojení všech béd proti všem mocím.

Hérékien:

— Nuže, kdo po takovém potvrzení lidské solidarity odváží se ještě říci, že svědomí zůstává nehybno.

— Ó prvních, třesoucích se důvěrností těch za nocí, v černém nebezpečí, když válka šíří hrůzu, zoufalosti dech, a prvně zpovídá se duše něčí konečně z myšlenky své spásné; to hore hvězdy jasné viděti měly.

Haineau:

— Opravdu, obdivuji se vám! Podle nejmenšího světla, jež k vám přichází štěrbinou dveří, soudíte na nesmírnou přítomnost slunce. Zda uplynul jediný den od té doby, co Oppidomagnum je sevřeno, aniž kládeny vám byly nástrahy? Kdo ručí vám za poctivost těch vojáků? Kdo vám řekl, že Oppidomagnum otevře své hradby třeba odzbrojeným nepřátelům? Jako slepý všemu věříte. Síla, která vás oživuje, je stejně šílená jako ohnivá!

Hérékien:

— Toť jediná pravda: býti ve službách okolností, vzdávati se na milost nesmírné naději, která v této chvíli kráčí světem!

Haineau:

— Domníváte se tedy, že nepřítel vzdá se vítězství a učiní mír bez zisku?

Hérékien:

— Rozumujete, aniž čeho víte. Tuláci a venkovani, kteří byli na počátku obležení vyhozeni do kraje a kteří žijí bůhví jak mezi oblehateli a námi den ze dne, podávali mně zprávy. Hordain potvrzuje jejich úsudky a já vše kontroloval. Bombardování musí přestat. Epidemie šíří kraj: dvacet tisíc lidí je mrtvo; příkopy okopu jsou plny mrtvol. Včera byl zabit generál vojnem, jenž náhle sešilel. Podřízení se spolčují, aby zničili obléhací práce: zatloukají děla, kule a prach házejí do vody. Tedy bída, tíseň, úzkosti, pláče, vzteky, všeobecná zdesnění jsou to, jež dávají vzniknouti konečně těmto

nadějí na shodu, těmito hlubokým a bratrským výkřikům. Sama síla věcí je v souhlasu se silou naší.

Le Breux:

— Jste obdivuhodný! Myslili, že jste poražen, ale více než kdy jindy vztyčujete se k obrovskému dílu.

Hérékien:

Protože mám víru, víru schopnou sdíleti se s celým světem. Vidím se, cítím se, rozmnožuji se v jiných; přizpůsobuji si je. Vojsko Oppidomagna je mi nakloněno; vojsko nepřátelské poslouchá Hordaina, mého žáka a přívržence. Pracovali jsme oba s nadšením. Co záleží na staré moudrosti opatrné, systematické, uložené v knihách. Je částí malého lidstva věcerejšího; má však datuje se z dneška. (K emisarí): Jdi říci těm, kdož dnes večer půjdou na přední stráž, že jdu s nimi. Oznámiš to Hordainovi.

Potlesk v ulici. Vojín odchází.

Hérékien (k Haineauovi a k Le Breux):

— Doprovodíte mne? Nuže, mluďte rychle.

Le Breux:

— Ovšem.

Hérékien (k Haineauovi):

— A vy?

Haineau:

— Dokud budou náčelníci žít, budou moci škoditi. Dokud budou míti zbraně, budou vraždit. Budou reakci, jež přijde po všem vítězství. Potlačme je napřed.

Hérékien:

— Budou minulostí, bezmocností a nicotou. Nuže, doprovodíte mne?

Haineau:

— Nikoli.

Hérékien:

— Dobrá, provedeme veliké věci bez vás. Nový potlesk v ulici. Hérékien kloní se z okna a dává se akklamovati.

Le Breux (k Haineauovi):

— Naplňuje mne stále podivem. Vidí překážku jako ty a já. Jakými zázraky doufá ji překonat? A kterak táhne vás do víru své bouře!

Haineau:

— Ten člověk má pro sebe neznámé síly života. (Po přestávce.) Půjdu s ním, buď jak buď.

SCÉNA DRUHÁ

Zpustošený dům. Noc, na přední stráži. Na jedné straně střelné kopce a bašty; na druhé vzdálené hradby Oppidomagna, slabě osvětlené. Le Breux sedí na hromadě kamení. Před ním zaujal místo nepřátelský důstojník a vojáci. Přicházejí mlčelivé skupiny.

Le Breux:

— V Oppidomagnu vládcové, soudcové, notáblové jsou v rukou lidu. Neznají blízkosti své porážky a myslí, že ještě vládnou. Stane se však, co chce Hérékien.

Důstojník:

— U nás neodvažují se již trestati. Vše, co nás poutalo s našimi vůdci a králi, je zpřetrháno. My nízcí a nepatrní jsme pány. Kdo by byl řekl, že po dvaceti měsících tažení, po dobytí šesti provincií, po zničení deseti pevností, uvázneme sami bezmocni před vašim třetícím hlavním městem.

Le Breux:

— Přejde Hordain?

Důstojník:

— Čekám ho.

Le Breux:

— Rád bych ho viděl. Neznám ho.

Důstojník:

— Je mu padesát let, je prostý setník. V pochmurných a prudkých zimách našich ledových

krajin, v zasněžené a šedé nudě garnisonního městečka získal mne pro svou vůli a víru. Usedal v noci u mého krbu, při lampě; hovořili jsme. Díla Hérénienu ho osvětila; byla i mým světlem. Hordain je vysvětloval, komentoval s tak hlubokým přesvědčením, že se mi nic nezdálo jasnějším v lidské myšlence a spravedlnosti. Ach, těch večerů přátelských a vroucích! Vy, lidé z Oppidomagna, nepochopíte nikdy, jaké zázraky může způsobiti kniha ve vážných, zklamaných a hlubokých duších z krajů stínu a samoty tam dole!

Hordain a Hérénienu přicházejí skoro zároveň z různé strany; jsou provázeni důstojníky a vojáky.

Hordain:

— Jdu k vám hrdý, že vás poznávám. Není myšlenky, jež by nám nebyla společna.

Hérénienu:

— Vycítil jsem dobře z vašich listů, že mohu vložit do vás celou svou naději. Oba dáváme svůj život v šanc, oba milujeme se v téže myšlence hluboké a velikolepé.

— A co je na tom, že jsme zrádci zváni, vždyť nikdy nepocítovali jsme více svou hrdost, poctivost a že jsme páni nad budoucností. Jen si pohledněme směle a jasně tváří v tvář, vždyť dvěma rasám dáme míru zář, vždyť vzpůrců rukama konáme dobro jisté, a naše svědomí je čisté.

Hordain:

— Zajisté, mám duši jasnější než v předvečer bitvy! Všecka slova, která ospravedlňují naši shodu, byla řečena od věků.

Hérénienu:

— Kdyby bylo třeba zázraků, staly by se dnes. Vzduch, jež dýcháme, obzory, jež pozorujeme, horečka, jež bije v naše spánky, celý ten požár, jehož každý z nás jest jen plamen, hlásají novou spravedlnost.

Hordain:

— Má propaganda byla neustálá. Nejprve absolutně tajná. Později uvolnil se dozor tak, že má opatrnost stala se zbytečnou. Od té doby, co maršál Harmenz, jediný, jenž byl vůdcem, je stížen nemilostí, naše armáda neexistuje již. Naši vojáci, aniž ví něco přesného, pozorují, co se kuje. Rozkaz! A všickni půjdou k Oppidomagnu šťastni, důvěřiví a bratrští! Mnoho mrtvých generálů nahrazeno bylo setníky, z nichž někteří jsou s námi. Jen stařečtí vůdcové zdají se mi nenapravitelní. Bylo by nebezpečné, kdybychom nejednali bez meškání, náhle, zítra.

Haineau:

— Jakže, zítra? Ale doba k přípravě se...

Hérénienu:

— Třeba jednati jako hromová rána.

Haineau:

— Ještě však je nezbytno, aby Oppidomagnum vědělo, co chceme.

Hérénienu:

— Dozví se to. Zítra to ví.

Haineau:

— Nepohne se však tisíce lidí, neotevrou se brány města, aniž se učiní opatření a zjednájí se všechny čáky na úspěch.

Hérékien:

— Všecka opatření jsou učiněna, všechny čáky jsou v mé ruce. Vy jediný váháte a chlvějete se: nemáte víry, bojíte se důvěřovati.

Hordain:

— Navrhuji tedy toto: zítra, jakmile se setmí, dají ti, kdož jsou zde a všickni naši přátelé rozkaz svým lidem, aby klidně táhli k Oppidomagnu. V té době zbývající nám vůdcové budou shromážděni, aby oslavovali své první vítězství. Můj bratr s třemi prapory vojska, jež jsou nám nakloněny, bude státi na stráži při jejich hodech. Pohyb sborů půjde od východu, potáhne zároveň k Římské bráně a Babylonské: za hodinu tam dorazí.

Hérékien:

— Římská brána je příliš blízko Paláce Vlády. První sbory musí vejíti Babylonskou branou a rozejíti se po lidových čtvrtích. Ah, uvidíte, jak obdivuhodný je náš lid, jak vás přijme, vás uvítá, vám vdechne svou duši, svou duši bouřlivou a nádhernou. Cestou přijdete k dvěma kasárnám, jichž vojáci připojí se k vašim; a budete v srdci města, když Vláda ještě bude hlucha a dřímající.

Teprve tehdy objevíte se u Římské brány. Zděšení našich pánů a jich straníků nám poslouží. Jen pět set konsulských stráží zůstane jim věrno. Vše-

cky ostatní sbory, ubytované v paláci, přijmou vás s nadšením. Nastane-li boj mezi stráží a našimi, ponechte našim starost vyříditi ho. Zůstaňte mimo každou potyčku. Není třeba, byste vypálili jediné rány z pušky.

Hordain:

— Vykonáme svědomitě, co nám radíte.

Hérékien:

— Jen vy jako vítězové můžete uskutečniti náš sen. Vždycky začínají revoluce vzdáním se některého privilegia: vy zřeknete se vítězství.

Důstojník:

— Jen král náš chtěl válku.

Haineau:

— Ach, jistě váš útok byl nespravedlivý, vaše vtrhnutí do kraje...

Hordain (přerušuje ho):

— Naznačme si naposled přesně své úlohy. Můj bratr pojistí si naše vůdce. V osm hodin tři tisíce lidí pronikne Babylonskou branou. Pak otevře se Římská brána, aby mohly vejíti ostatní sbory. Ani polnic, ani praporů; žádného výstřelu, žádného zpěvu. Vstup odbude se náhle, klidně a mlčelivě. Je to tak dobře?

Hérékien:

— Dokonale; ostatní se týká nás. Oppidomagnum je připraveno, čeká vás. V hodině budete mítí celé město.

A nyní rozlučme se; neponechme času námitkám, aby mohly vzniknouti... Činí člověka ochablým a vysíleným. Jedinou naší taktikou bude náhlost a odvaha. Tedy zítra tam dole!

Tisknou si ruce, loučí se. Hordain a Hérénién se objímají.

AKT IV

SCÉNA PRVNÍ

Héréniénův příbytek. Táž dekorace jako v druhém a třetím aktě. Dítě si hraje. Klára ustrašená neodchází ani od okna.

Dítě:

— Které šaty dám panence?

Klára:

— Nejhezčí.

Dítě:

— Je svátek, viď?

Klára:

— Nejkrásnější, jaký může být.

Dítě:

— Jsou to vánoce?

Klára:

— Velikonoce jsou to, pravé velikonoce! První, jež svět slaví.

Dítě:

— Mohla bych jíti na ten svátek?

Klára:

— To je svátek pro velké lidi, svátek, kterému děti nerozumějí.

Dítě:

— Řekni mi, co to je.

Klára:

— Dovíš se toho jednou. Budeš moci říci, že to byl tvůj otec, tvůj vlastní otec, jenž jej připravil.

Dítě:

— Bude tam mnoho praporů?

Klára:

— Mnoho.

Dítě:

— Proč tedy říkáš, že bych nerozuměla? Když jsou při tom prapory, rozumím vždycky.

Klára (od okna):

— Konečně!

Hérénien přichází v rozháraném šatu, Klára se k němu vrhá.

Hérénien (objímaje ji horečně):

— Víš všecko?

Klára:

— Domýšlím si, aniž vím. Pověz . . .

Hérénien:

— Věci neodehrávají se nikdy, jak si člověk představuje. Byl jsem přesvědčen, že žádný náš náčelník neobjeví se u Babylonské brány: nikdy

tam nepřicházejí. Včera večer nejstarší se tam odebrali. Vidouce vycházeti nepřítel, domnívali se, že vidí nějaké šilenství. To nebyli útočníci: vzezření sborů, nepřítomnost velitelů, nedostatek organizace dokazovaly to. Nebyli to také parlamentáři: jejich počet byl příliš veliký.

Když se čtyři přiblížily na sto kroků, viděli, kterak jedni odhazují zbraně, druzí zdvihají kolby. Beze slova někteří z našich běželi otevřít brány. Naši náčelníci namáhali se, nadávali, křičeli všickni dohromady; nikdo nechtěl naslouchati jejich nádvákám ani jejich rozkazům. Všecka tušení, která pocítili, všechny bázně před odpadnutím, před zradou, jichž neodvážili se připustiti, dlouho je rvaly, mučily, pokořovaly. Jako bleskem pochopili všecko. Byli obklíčení. Tři z nich se zabili: to byli ti poctiví. Viděli nepřítel vcházeti do Oppidomagna; myslili na porážku, na hanbu posledního ponížení. Někteří plakali. Naši vrhají se v náruč obléhatelů. Tisknou si ruce, objímají se. Náhlá radost magnetisuje duši všech, odhazují šavle, torby, náboje. Nepřítel, jehož lahve byly plny, dává pít. A vlna stále rostoucí hrne se již k městu a k Náměstí národů, zatím co vůdcové stále stojí bledí, němí, nedůvěřiví. »To je konec války — vzkřikl Le Breux do ucha jednomu veliteli. — Není ani vítězství, ani porážky, je svátek.« Tu jalo se toto zvíře láti, sílené vztekem, tlukouc slepě šavlí, že zranilo svého koně. Dva jeho sousedi, používše zmatku, uprchli. Odebrali se k vládě; organizují snad zdání odporu a konsulská stráž jim přispěje. Viděl jsem již toulati se tudy jejich zelené uniformy.

Klára:

— Nepřátelští generálové však?

Hérékien:

— Oh, ti jsou zajatci svého vojska. Včera, vidouce, že jejich sbory zmenšeny jsou na polovinu nemocí a desertci, chtěli ze zoufalství hnáti posledním útokem. Vojská odmítli jíti ku předu; někteří vypálili na své vůdce. To byl konec.

Klára:

— Slyšela jsem, kterak ilupy vrhají se do Oppidomagna; bylo to jako hukot oceánu. Nikdy jsem nebyla najednou šťastnější a ustrašenější.

Hérékien:

— Dvacet tisíc lidí je v této chvíli u nás. Na náměstích jsou prostírány stoly. Všichni, kdož uchovávali potraviny pro obležení ve svých sklepích, rozdělují je mezi lid. Haineau pravil: Oppidomagnum nikdy se tak nesníží, aby přijalo své nepřátely; Oppidomagnum nikdy jim nedovolí choditi po ulicích a náměstích; nikdy nezmizí předsudky poníženého Oppidomagna. Tak se rozumuje v normální době, ale dnes!

Takový zmatek vládne v zděděných myšlenkách, že by bylo možno založiti nová náboženství a prohlásiti neznámé víry. Hleď, tam dole na návrších hoří Kapitol! Zapalují paláce Dělostřelectva a Námořnictva. Před večerem budou všechny zásoby zbrání a nábojů rozděleny.

V době obležení po právu stalo se bankám a bursám. Nyní přišla hodina, kdy právo vznikně ze základního bezpráví: války! Jen s ní zmizí ostatní: nenávisť venkova k městům, bídy ke zlatu, úzkost k síle. Organizace zla zasažena byla přímo do

srdce. (Slyšeti hurá v ulici.) Slyš: toť všeobecný svátek lidský, jenž šílí a zpívá.

Klára a Hérékien přistupují od okna k sobě a dlouze se objímají. Náhle Hérékien prudce se vyprostí.

Hérékien:

— Oblékni dítě. Přišel jsem pro ně, aby vidělo mé dílo.

Klára:

— Dítě? Vždyt nerozumí.

Hérékien:

— Jen je oblékni; řeknu mu, zatím co jeden svět umírá, taková slova, že je nikdy nezapomene. Oblékni je, ať je vezmu s sebou.

Klára:

— A já?

Hérékien:

— Tvůj bratr Haineau přijde pro tě.

Klára:

— Proč nemáme jíti pohromadě?

Hérékien:

— Oblékni dítě, pravím ti, a pospěš si.

Klára odchází. Hérékien prohlíží svůj psací stůl, zastrčí do kapsy několik svazků papíru, pak opře se o okno, odkudž byl oslovil lid.

Hérékien:

— Oh, jak ten drsný život rebela, jež člověk prodělá, teď dává poklid, slávu, jas!

Nad světem zdeptaným a omlazeným zas
mou pouhou silou lidskou jak se cítím velký.

A pomyslím-li, z pachtýře a selky
že bylo k tomu mně se zroditi
a zákony za hrdlo mocně chopiti
prsty a zuby těmito a sraziti
nachových mocí starou pýchu tupou.

Venkov a dvorec za dvorcem, chalupá
za chalupou
zmíraly. V městech, do kterých jsem vešel,
obecný rozmach
zvrh' se a sešel,
krádež a říj a zlato řvaly
a vzájemně se potíraly
ve rvačkách hnusně násilných,
veškery pudů vzájemně se zabíjely
v bance a burse, v hernách dobře zavřených.
Strašlivou autoritu za spojence měly,
aby se živila a zkvétala,
svou mízu z hnojišť neřestí těch čerpala
botnajíc hýřením a blahobytem.

Já blesk byl, který okno otevřel,
kde hlouček lidí nad obzorem bděl,
a méně rozumem a méně silou spočítanou
než, nevím jakou, láskou svrchovanou
k celému světu, s nímž jsem za jedno,
já závoru jsem strhl,
jež věznila tu lidskou dohodu.

Oppidomagnum staré zdeptal jsem a svrhl
— úmluvy, hříchy, přízně, dogmata
a vzpomínky —

a hle, teď vstává, město budoucí,
údery blesků ukované, moje konečně,
a vidí myšlenku mou horoucí,
mé šílenství a zápal skutečně,

jak svítí, rostou, nesou pohodu
v upřených očích Osudu!

Slyšeti výstřely z pušek.

Klára (ze svého pokoje):

— Héréniene, vládní vojáci vnikají do ulice.

Héréniien (neslyše pokračuje):

— Svět přetvořil jsem podle plánu svého,
ze spodin živoření pudového
dav pozdvihl jsem, síly jeho úrodné
až na prah zářivý mé pýchy nesmírné...

Klára (vcházejíc):

— Héréniene, Héréniene! Ozbrojení lidé střeží
tvůj dům. Zabijí tě, vyjdeš-li.

Héréniien:

— Tož pojďme. Oblékni dítě. (Nová střelba.)

Klára:

— Výstřely blíží se od křižovatky.

Héréniien:

— Oblékni dítě.

Klára:

— Číhají na tě, čekají tě; chtějí tvůj život...

Héréniien:

— Oblékni dítě.

Klára jde pro dítě, jež se chvěje, béře je do náruče a chrání.

Klára:

— Příteli, prosím tě, nedávej se jim na pospas; počkej, až odejdou.

Hérénién:

— Nemám kdy čekati. Nemám strachu dnes ani o jiné ani o sebe. Dosáhl jsem takové lidské síly . . .

Klára:

— Tož jdi sám a nech mi to malé.

Hérénién (prudce):

— Chci dítě! Chci je mít tam dole, u sebe.

Klára:

— Přijde ihned . . . Haineau ti je přivede.

Hérénién:

— Je třeba, by je vítali s otcem. Dej mi je . . . nuže, dej mi je.

Klára:

— Nikdy jsem ti neodporovala. Poslouchala jsem tě vždy jako služka, ale dnes tě zapřísahám . . .

Hérénién:

— Dej mi je, pravím ti.

Vytrhne dítě z objetí Klářína, odstrčí ji a uprchně s ním.

Klára:

— Příteli, příteli! . . .

— Oh, toho šílenství. Toho ubohého a kolosálního jeho šílenství stále!

Hluk střelby ji přeruší. Po chvíli v šílené úzkosti řítí se k oknu a nahne se s něho křičíc:

— Můj syn! Můj syn!

Pak vrhne se na ulici. Dusot koní, jež se vzdalují. Povyk. Výkřiky a ticho. Konečně všechny přehlušující

Hlas:

— Zabili Jakuba Héréniéna.

SCÉNA DRUHÁ

Jitro. — Naměstí lidu celé zastavené terasami. V pozadí viděti panorama Oppidomagna, zahalené dýmy požárů. Na pravo socha Vlady, velmi viditelná, na náspu. Na levo hořící válečný palác. V oknech měšťáci se šňoří; mají opilí lidé. Scénu přecházejí bláznivé hloučky; hudby jdou jedna za druhou. Na všech stranách ozývá se zpěv. Kluci házejí kameny na sochu Vlady.

Žebrák:

— Eh, drůbeží, dejte pozor; utrhnou vám uši.

Kluci:

- Kamenujeme Vládu, která je mrtva.
- (Házeje kamenem.) To je na žezlo.
- To je na korunu.

Tlupy (obklíčují sochu a zpívají do kola):

— A počítáme od čtyř k třem,
to jsou ti praví chlapíci,
kdož obrátili ručnici
a vzpoury bouřným útokem
se dohodli se zákonem.

A počítáme po třech dvě,
to jsou ti praví chlapíci,
jež rozhňují zvoníci,
když město šílí ohnivě,
až nebe celé krvavé.

A počítáme po dvou ráz,
to jsou ti praví chlapíci,
kdož smetou řádnou palici
naděje staré, rád, jenž zhas
před tribunem vztýčeným v jas.

Venkovan:

— Ať visím, vidím-li to opět Oppidomagnam.

Skupina žebráků:

- Zahrabal jsem se do díry jako sysel.
- Byl jsem po řadě ve službách obou stran. Ti z Oppidomagna nazývali mne krtkem: poučoval jsem je o projektech nepřítelů; a nepřítel myslel, že jsem jako dým jemný: obeznamoval jsem ho s věcmi v Oppidomagnu.
- My jednali stejně. Pracoval jsem na severu.
- Já na západě.
- A zrazující jedny i druhé, přivedli jsme je na konec ke shodě. (Ironicky:) Uzavřeli jsme mír.

Cikán:

— Což nepříjde vždycky chvíle, kdy to, co nazýváno je zločinem, mění se ve ctnost?

Žebrák:

— Je to pravda, že Hérénien je mrtev?

Cikán:

— On! jdižiž; je dnes pánem, králem. Člověk neumírá, když je tak veliký.

Žebrák:

— Zabili prý ho na prahu jeho dveří.

Cikán:

— Kdo?

Žebrák:

— Konsulští.

Cikán:

— Nemožno!

Žebrák:

— Měli naň jistě spadeno! Nikdy neprovede člověk tak velikého díla.

Cikán:

— To není jeden člověk, my všichni jsme to provedli.

Pastevec:

— Konečně můžeme nyní žít!

Cikán:

— My! Kdež pak! . . . Jinak by bylo pohnouti lidskou púdou, aby světlo přišlo až do našich děr.
Mír nebo vojna,
my věčná bédnota jsme nepokojná,
jež nezmění se prchavou
pohodou-nehodou.
Ať v nových zákonech svých Oppidomagnum
dnes dává svobodu svým národům,
my pouze zůstanem', jak dlouho, bůh sám ví,
dravými ptáky potulnými,
z nichž každý má jen, zlodějsky co uloví.
z lakomé země, honěnými,
jak havrani jsou zaháněni od prahů a sadů,
byť přijato již bylo na zahradu
veškero druhé ptactvo volné.

Pastevec:

— Mluvíte, jakoby Vláda ještě žila. Venkov bude obrozen. Města očištěna . . .

Cikán:

— Na štěstí, vše jest jen krok ke všemu, a zítřek bude vždy nespokojen s dneškem.

Hlouček opilých žen jde scénou s pochodněmi. Volají: »Do kostelů! do kostelů! Jdeme spálit pána boha.«

Cikán (k žebráku):

— Podívejte se, to jsou naše pomocnice! Až se vy a vaši přátelé rozhodnete býti lidmi, vyhledáte mne jako jiní našli si Hérénienu. (Odejde.)

Skupina dělníků

staví estrádu, na níž má býti vystavena mrtovala Hérénienu.
Přinášejí černé sukno.

— Toť neštěstí, jaké nikdy se nestalo.
— Dostal dvě rány, tu, do čela.
— Jeho syn je také zabit?
— Nikoli.
— Neví se, kteří ze stráže byli vrahy. Uprchli.
Snad zůstane navždy neznám hanebný zbabělec,
jenž zabil nám tribuna.
— S Vládou byla bitva. Trvalo hodinu, než kon-
sulští byli vyhnáni. Hérénienu byl již mrtev.

Žebrák:

— Haineau prý dal tu ránu.

Dělník:

— Haineau? Nevíš tedy, co mluvíš! Haineau!
jenž je teď zoufalejší ještě než my.

Žebrák:

— Byl jeho nepřítel.

Dělník:

— Mlč, lžeš na celé kolo.

Žebrák:

— Říkám, co mi bylo řečeno.

Dělník:

— Mezi takovými lidmi jako ty jsi, rodí se ničemné pověsti.

Vojáci nepřátelští i z Oppidomagna krácejí mimo ruku v ruce a shromažďují se na terase a na stupních.

Dav:

— Bude slavnost?

— Proč by nebyla? Noví náčelníci Oppidomagna ji nařídili.

— Nikdy nezdál se Hérénién tak velikým jako ve smrti.

Skupina mimojdoucích:

— Nesou ho v triumfu celým městem.

— Viděl jsem ho, když šli po Mramorové křížovatce. Červená rána zela mu v obličej.

— Já na Přístavním mostě jsem ho spatřil, zdvižené ruce rodiček

vznášely k němu zář svých děfátek, že k mrtvole té jeho sám život vznášel, skláněl, sbratřil vše, co má mladého a radostného.

— Obklíčen květy táhne, jež mu věnovali, jež šarlatový rubáš jako požár halí, a jeho trup shluknutím lásky jako příbojem vztýčen a unášen je nad davem.

Tak ani zlato, bitvy, krev a lup žádného krále nikdy nezdobily a mohutněji nedoprovodily.

— V Kolonádách mladík proklestil si cestu až k nosítkům. Omočil svůj kapesník v krvi, jež poskvrňovala tváře, a dlouze, vroucně, jakoby přijímal, přibližoval jej ke rtům.

Dělník (jenž naslouchal mimojdoucím):

— Jakub Hérénién bude zde právě vystaven, na této estradě, uprostřed davu, v plné slávě.

Venkovan:

— Je dobře, že ho slunce uvidí.

Skupina mimojdoucích:

— Pláče, květy, zpěvy, krev, tance, požár: všechny odporující si záry hoří ve vzduchu!

— Takové atmosféry třeba, když se rodí světy.

Nastává nesmírná tlačeniice. Le Breux, provázen vojáky a dělníky, vystupuje na schodiště hotelu a dává znamení, že chce mluvit. Ticho.

Le Breux:

— Občané, za několik okamžiků objeví se na tomto náměstí Oppidomagna, věnovaném lidu, tělo Jakuba Héréniéna. Přijměte ho jako vítěze. Kule mohly zavřít jeho oči, ztuhlými učiniti jeho paže, nehýbným jeho obličej, ale zabít ho, nikoli. — Jakub Hérénién žije dále ve svých slovech, ve svých skutcích, ve své myšlence, ve svých knihách; je silou, která právě v této chvíli nás rozohňuje; chce,

myslí, doufá, jedná v nás. To není jeho pohřeb, tof jeho poslední vítězství . . . Z cesty, již jest zde.

Děti šplhají na ramena. Nesmírná sklíčenost ve všech skupinách. Lid tleská se v oknech. Vylézají na sloupy.

Různé skupiny na stupních:

— Jaký to dav! Nikdy již ho toto náměstí nepojme.

— Jak byl milován. Taci lidé neměli by umíratí.

Skupina žen:

— Jeho žena jde za nosítky.

— To jest ona, jež nese dítě.

— Je to křesťanka!

— Římská!

— Ticho: tělo je tu.

Nosítka se objeví, jdou kolem náměstí; lidé pláče, jiní tleskají, jiní padají na kolena — několik žen znamená se křížem. — Na stupních tvoří lidé hrozny, aby lépe viděli.

Mladí lidé

jdoucí před mrtvolou. Jako v modlitbě, v exaltaci:

— Héréniene, Héréniene, tys byl náš jediný pán!

— Jednoho plamene jsem v mysli nepocítil, jehož tvůj zápal jako vichor byl by neroznítit!

— Héréniene, Héréniene, jsme-li tvůj pohrobek?

Vše zasvěcujeme a věnujeme tobě,

co z naší duše v kterékoli době

vytryskne krásou, světlem, silou,

života čistý vděk!

— Héréniene, Héréniene, vzpomínka vroucí

na tebe bude v srdci budoucnosti tlouci!

— Héréniene, Héréniene, dej nám své nadšení, ať stále divoši jsme šílení,

tak jako v dobách zlých,
kdy ruky pokynem jsi zdvih'
sil našich roztrášení
v genia svého bouřné dění!

Kladou mrtvolu na estrádu; ženy pokrývají černé sukno květinami.

Prorok (stoje na stupni a ovládaje lid):

— Minula chvíle,
kdy člověk chodil kvíle,
teď ona chvíle přišla již,
kdy osud srazil blesku ranou
divokých bohů sešlou říš,
před pravdou rázem uznávanou.

Poznovu vtělila se lidská naděje,
a touha prastará oděná v květ a mládí
zas chodí po světě a zrak i srdce svádí,
když vzduchem křižují tajemné závěje.

Ukazuje na katafalk:

A nyní nechať jasné palmy skryjí
smuteční závoj nad tou tragedií,
a bázeň zabraň sevšednutí
kultu a vítězství
takové mohutné a čisté pověsti,
neb tento mrtvý musí zářným býti.

Ve shodě se svou dobou byl,
s vesnami světa, se hvězdami,
provedl život pohromami
a, jednu meflu lidstva zhubiv, zvítězil.

Hordain vstává; — pohnutí. — Dav naň ukazuje a tleská mu.
Lidé se navzájem poučují.

Dav:

- Tot ten, jenž odmítl zničití Oppidomagnum.
- Ten, jenž nám naklonil nepřátele.
- Je stejně veliký jako Hérénién.

Hordain (ukazuje na mrtvolu):

— Byl jsem jeho žák a neznámý přítel. Jeho knihy nahradily mi bibli. Lidé jemu podobní dávají život lidem jako já, malým, oddaným, dlouho neznámým, jimž však štěstěna dovoluje uskutečnit v ohromující chvíli to, co bylo nejvyšším snem jejich učitele. Jsou-li vlasti krásné, milé srdci, živoucí v paměti, jsou národové, ozbrojení na hranicích, tragickými a smutnými. A celý svět stále ještě ježí se národy. Před jejich tvářmi vztyčuje se naše shoda jako příklad. (Potlesk.) Pochopí snad jednou, co nesmrtelného bylo vykonáno zde v tomto slavném Oppidomagnu, odkudž vznesly se jedna po druhé řadou věků nejvyšší ideje lidské. Po prvé od počátku síly, od té doby, co mozky jaly se počítati čas, spojily se v objetí dvě rasy, jedna, vzdávajíc se vítězství, druhá s pokořenou pýchou. Celé zemi bylo se zachvěti, veškeré krvi, veškeré míze vtéci do srdce věci. Shoda a dorozumění přemohly záští. (Potlesk.) Lidský zápas ve formě krvavé byl odmítnut. Od nynějška maják hoří na obzoru příštích bouří. Jeho pevnost oslepí zraky, posedne mozky, zmámí touhy. Bude nutno na konci zkoušek a smutků dostatí se do přístavu, k němuž vhod bude označovatí a jehož stěžně a klidné bárky bude ozlacovatí!

Všeobecné nadšení: lidé křičí, objímají se. Bývalí nepřátele vstávají a obklopují Hordaina. Lidé z Oppidomagna vztahují k němu ruce. Vyvine se z objetí a položí palmy k nohům Héréniénovým. Pak obraceje se ke vdově:

— Jménem života a jeho triumfů žádám vás, Kláro Héréniénová, abyste ukázala těmto dvěma národům nadšeným toho, jenž zdá se nám býti sám Jakub Hérénién: jeho syna. (Natahuje ruce, aby ukázal dítě.)

Klára (zadržujíc ho):

- Chci míti k tomu sama sílu. (Vstane.)
Teď v samém srdci Oppidomagna
ve chvíli nekonečných nadějí,
na prahu nových dní, jimž kráčejí
dvě rasy, lidstvo vstříc,
slzy své stírajíc a vůli sbírajíc

(ukazuje na lid)

svěřuji vám to dítě jeho těla,
by žilo pro tragickou, hrdou povinnost,
pro božsky chimérickou, zárnou ctnost,
jež v jeho otci poslušna tak bděla.
Je dávám Budoucnu, jež počíná svůj zpěv,
uprostřed slavnosti a vzpoury ozářené,
uprostřed radosti s bolestmi pomísené,
zde před vámi, kde dříme veliký ten zjev
a mrtvý Hérénién ještě prolévá svou krev!

Klára drží chvíli dítě ve výši uprostřed potlesku a ramen, jež se vztahují, pak předává je do rukou Hordainových. Tu vysílána klesá plačíc na mrtvolu. Pomalu nastává ticho.

Le Breux:

— Tato chvíle je příliš veliká a příliš krásná, spojuje nás navzájem příliš důvěrně, než abychom pomýšleli na smlouvu nebo přísahu. V plné svobodě, přede vším, co zůstává nedotknutelným a posvátným, před tímto geniálním člověkem, jehož zavražděné tělo a nesmrtelný duch pobádají nás a inspirují, dáváme se jedni druhým na vždy. (Potlesk.)

Hordain:

— Když jsme včera s rukama a se srdci otevřenými vešli do města, divil jsem se, že by ten, jenž více než všickni uskutečnil naše dílo, mohl živ přítomen býti svému triumfu. Takový výboj vyžaduje takové oběti. Pomyslíte-li, za jakých zvláštních okolností Hérénién sám bez průvodu, bez přátel, bez obrany vydal se na pospas snad poslední kuli, která byla vypálena, uvěříte jako já, že jeho smrt je spjata s mysteriem nesmírných a svrchovaných sil.

Haineau:

— Rozdrtil pod sebou starou moc, jejíž obraz tady ještě je vztyčen.

Ukazuje na sochu. Posměchy. Výkřiky: »Sražte ji, sražte ji!« Dělníci zdvihají tyče, aby ji srazili a vystupují na podstavec.

— Přemohl její zkaženost: její zbabělé konsuly, její zvrhlé zákony, její hanebné zvyky, její napjaté zbraně.

Dav:

— Sražte ji! Sražte ji!

Haineau:

— Vyklidil její zlodějské banky, její poklad, její parlamenty a rady: zabil všechny antagonismy.

Tento obraz vysmívá se tomu, co on vykonal. (Ukazuje na sochu.)

Dav:

— Oh, stará slotě!
— Ohavná loutko!
— Strašlivý strašáku!

Se všech stran:

— Sražte ji! Sražte ji!

Dav:

— Ať ji odnesou na hnůj.
— Ať ji rozbijí! Ať ji rozdrťí!
— Sražte ji! Sražte ji!

Kdosi z venkova:

— To je ta, která nás žrala!

Kdosi z měst:

— To je ta, která nás hanobila!

Kdosi z venkova:

— Byla smrtí!

Kdosi z měst:

— Byla zločinem!

Se všech stran:

— Sražte ji! Sražte ji!

Dělník (s podstavce k těm, kdož jsou kolem něho):

— Utečtel padá! . . . padá! . . .

Uprostřed nenávislného křiku nesmírná socha kolísá a padá. Ihned nastává ticho. Tu Haineau vezme hlavu, jež zůstala celá, zvedne ji a vrávoraje pod její ohromnou tíhou vrhne ji a rozbije beze slova u nohou Héréniénových.

Prorok:

— A nyní nechť nastane svítání!

EMILE VERHAEREN

S V Í T Á N Í

Drama

Autorisovaný překlad St. K. Neumanna

2. opravené vydání

Úprava a obálka K. Teigeho

Vydal jako 2. svazek

E D I C E

O D E O N

v září roku 1925

Jan Fromek, Praha-Smíchov

Přemyslova 724

Písmem Nordická antikva

výtiskla Průmyslová tiskárna v Praze

Vyšlo též. 50

číslovaných výtisků na papíře

»Japan Banzay«

